

DOKUMENTY A MATERIÁLY

JÁN ŠMIGOVSKÝ AKO ZRADCA NA POVSTANÍ

ALEXANDRA LETKOVÁ

LETKOVÁ, A.: Ján Šmigovský as a Traitor to the Uprising. *Vojenská história*, 4, 29, 2025, pp 106-130, Bratislava.

This article focuses on analysing the activities and historical reception of the officer Ján Šmigovský during the existence of the wartime Slovak state, with particular emphasis on his retribution trial. The author rejects the portrayal of Šmigovský as a “controversial” figure in Slovak history, a depiction found primarily in *Iudák* (referring to Hlinka’s Slovak People’s Party) and *neo-Iudák* texts, which serves to relativise his activities and the regime as such. These texts depict him as a typical officer who, out of ideological conviction, adapted to and collaborated with the new order after 1939, did not betray his military honour, and is even regarded as a martyr by certain sections of opinion. The article examines three main areas: (1) the retribution trial before the National Court, in which Šmigovský was the first to be tried, convicted, and executed; (2) an assessment of his actions in light of new historical findings that were unknown at the time of the trial or established in court solely through witness testimony; and (3) an analysis of his portrayal and a deconstruction of the myths surrounding him, created by *Iudák* and *neo-Iudák* literature from the post-war period to the present.

Keywords: Ján Šmigovský, retribution, wartime Slovak state, Slovak National Uprising, betrayal of the Uprising.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2025.29.4.5>

Úvod

Ako už z názvu článku jasne vyplýva, predmetom mojej analýzy je konanie Jána Šmigovského počas vojnového obdobia – osobnosti, ktorá patrí medzi notoricky známe postavy slovenskej histórie. Zameriam sa aj na jeho postoje v rozhodujúcich chvíľach národno-oslobodzovacieho boja na Slovensku. Nepôjde však výlučne o analýzu jeho retribučného procesu; pozornosť budem venovať aj samotnému priebehu jeho súdenia a odsúdenia, reflektujúc nové poznatky o jeho činnosti, ktoré Národnému súdu v čase procesu neboli známe, a v poslednom rade ma zaujíma aj jeho obraz v *Iudáckej* a *neoludáckej* spisbe (jej analýze sa venujem v poslednej kapitole).

Podľa slovenského synonymického slovníka pod pojmom „zradca“ rozumieme toho, „*kto zradil, zrádza, vierolomníka, zastaralo vierolomcu (podľa Kalinčiaka): zradcu vlasti, zradcu vlastného svedomia, neverníka (kto porušil vernosť), odrodilca (kto sa odrodil, obyčajne národu), odpadlíka, zriedkavo odbehlíka (kto sa zriekol viery alebo príslušnosti k istej idej, rodine a pod.), pejoratívne judáša, janičiara, renegáta, zapredanca, kvislinga (zradca vlastného národa).*“¹ V našom prípade však možno, už len na základe uvedenej definície, argumentovať v prospech, ale aj v neprospech Jána Šmigovského. Najmä (súčasní) autori, ktorí sú z rozmanitých dôvodov obhajcami vojnového slovenského štátu, ho označujú za

¹ Synonymický slovník slovenčiny z r. 2004. [online] Dostupný na: «<https://slovník.juls.savba.sk/?w=z-radca&s=exact&c=He21&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=beriolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>» [cit. 28. 6. 2025].

kontroverznú osobnosť, čím relativizujú jeho úlohu v kľúčových momentoch Povstania. Na Jánovi Šmigovskom v skutočnosti nič kontroverzné nebolo, išlo o radového dôstojníka slovenskej armády, ktorý, podobne ako mnohí ďalší, zmenil svoju vernosť po 14. marci 1939, a prispôbil sa novému domácejmu aj medzinárodnému usporiadaniu. Pravdepodobne bol tento obrat pre neho prirodzený, bol s ľudáctvom stotožnený a v nemalej miere to podporil aj klerikálny charakter vojnového slovenského štátu, novovzniknutého tuzemského nacistického satelitu. Šmigovský bol ako prvý postavený pred Národný súd v Bratislave, zároveň bol prvým odsúdeným za pravdepodobne najvágnejšie definovaný zločin z retribučného nariadenia, a taktiež bol prvým popraveným. Povojnové obdobie si ho príliš nevšímalo, oveľa väčší význam mu dával ľudácky zahraničný disident a samostatná kapitola v jeho posmrtnom živote sa následne otvorila po Nežnej revolúcii, najmä v nultých rokoch 21. storočia.

V tejto štúdii budem postupne analyzovať jeho proces pred Národným súdom, ako aj údajné kontroverzie (či skôr mýty), ktoré tento proces sprevádzajú. V závere sa zameriam na to, aký obraz Šmigovského pretrváva v ľudáckej a neoludáckej mytológii a akým spôsobom sa tento obraz opakovane objavuje v rôznych textoch až do súčasnosti.

Súdny proces s Janom Šmigovským

Proces vedený proti Jánovi Šmigovskému patrí k retribučným procesom v povojnovom Československu. Cieľom tejto state nie je komplexná analýza retribucie ako takej. Predstavím len konkrétny proces spolu s deliktom, ktorého sa Šmigovský podľa Národného súdu dopustil. Zrada na povstaní patrila k päťici deliktov postihovaných na základe retribučného nariadenia č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a o zriadení ľudového súdnictva, konkrétne bola obsiahnutá v § 4:

§ 4 Zrada na povstaní

a) Kto akýmkoľvek spôsobom maril boj slovenského národa proti zradcom alebo okupantom, za slobodu a za obnovenie Československej republiky, najmä kto maril prípravu národného povstania alebo účasť vojenských jednotiek na ňom, alebo

b) kto sa akokoľvek zúčastnil na úsilí fašistických okupantov alebo domácich zradcov v úmysle potlačiť slovenské národné povstanie alebo znemožniť partizánsky boj, alebo kto spolupôsobil pri prenasledovaní účastníkov povstania alebo partizánskeho boja, udával alebo inak pomáhal okupačným vojskám a orgánom, alebo

c) kto takúto zradcovskú činnosť propagoval, verejne obhajoval alebo schvaľoval, potresce sa smrťou.

Tento zločin sa vzťahoval na obdobie od začiatku, resp. vypuknutia Povstania, prípadne od jeho počiatkových príprav. Územná pôsobnosť bola výlučne na území vojnového slovenského štátu. Subjekt bol definovaný všeobecne, t. j. zločinu zrady na povstaní sa mohol dopustiť každý, kto maril prípravu na povstanie, zúčastnil sa boja na strane zradcov a okupantov alebo také konanie propagoval. Objektom tohto zločinu bola nerušená príprava, podpora a priebeh povstania, partizánskych bojov a boja za obnovenie spoločnej republiky. Išlo o zločin v plnom rozsahu retroaktívny, čo patrí medzi najčastejšiu kritiku nielen v jeho procese, ale v retribuícii celkovo. Oveľa problematickejšou bola skutočnosť, že išlo o zločin zadefinovaný vágnym spôsobom a textový výklad len veľmi hmlisto ponúkal predstavu o tom, ako ho budú retribučné súdy, najmä Národný súd, aplikovať v praxi.

Práve zo skutkov subsumovaných pod uvedené ustanovenie bol obžalovaný aj Ján Šmigovský, ktorý bol v rozhodujúcich dňoch veliteľom nitrianskej posádky a neskôr veliteľom pešieho pluku 1 Domobrany. Jeho najvyššou dosiahnutou vojenskou hodnosťou bola podplukovník, pričom k povýšeniu došlo práve v období povstania (tejto skutočnosti sa budem venovať nižšie). Podľa § 12 retribučného nariadenia Šmigovský nespadal do vymedzeného

okruhu činiteľov, ktorí mali byť pred Národný súd postavení, avšak bol pred Národný súd prikázaný na základe Predsedníctva SNR, čo umožňovalo totožné ustanovenie podľa písm. l). Podľa môjho názoru nešlo o nepochopiteľný krok, práve naopak – Šmigovský bol ústrednou postavou ľudáckej propagandy počas jesene 1944 a domnievam sa, že skutočne nikto z vojenstva nebol tak pronemecky a protičeskoslovensky angažovaný ako práve on, čo dokazuje napr. aj nasledujúca ukážka z denníka *Gardista*: „*Nás neodradí nijaká sila zradiť líniu statočného Slováka. Našou zásadou bude: Byť dobrým domobrancom, znamená byť dobrým gardistom a byť dobrým Slovákom. Sme bratmi, kde sme všetci synmi jednej matky. Naš prápor Domobrany bojuje vonku takisto, ako jednotky Hlinkovej gardy. Keď sme sa zbavili zradcov, vylúčili sme tých, ktorí nás robili nepriateľmi. Domobranec vie, ako sa má pozeráť na zradu a na zradcov a preto pôjde bok po boku s Hlinkovou gardou so zbraňou v ruke proti spoločnému nepriateľovi.*“² Národný súd na hlavnom pojednávaní taktiež predčítaval veľké množstvo úryvkov z dennej tlače, Šmigovský a jeho obhajca obsah týchto článkov relativizovali a sami priznávali, že išlo o nástroj propagandy.

Trestné pokračovanie v trestnej veci Šmigovského, podľa § 6 vykonávacieho nariadenia Zboru povereníkov SNR č. 55/1945 Zb. n. SNR k retribučnému nariadeniu, začalo v júli 1945. Miloslav Takáč, obžalobca pred Národným súdom v Bratislave, predložil obžalobu dňa 28. júla 1945 a následne, dňa 17. augusta, Predsedníctvo SNR prikázalo prípad Šmigovského pred Národný súd. Michal Malatinský zdôrazňuje³, že v uznesení Predsedníctva SNR sa uvádza, že trestnú vec Šmigovského je potrebné „*predložiť Národnému súdu s tým, že je prestížou Slovenskej národnej rady, aby Národný súd urýchlene a spravodlivo rozhodol.*“⁴ Podľa Malatinského ide o nadštandardnú komunikáciu medzi obžalobcom a Predsedníctvom SNR, no podľa môjho názoru v uvedenej komunikácii nič nadštandardného nie je. Obžalobca pred Národným súdom podľa § 15 retribučného nariadenia podliehal Predsedníctvu, okrem toho v rámci celkových kompetencií SNR sa nachádzame v období po prvej pražskej dohode, takže SNR mala široké, miestami až netradičné kompetencie, s ktorými sa prax pomerne náročne vysporadúvala (napr. rozhodovanie o milosti, čo tradične patrí do rúk hlavy štátu, nie kolektívnemu orgánu). Z čisto pragmatického hľadiska nejakou formou muselo prísť k prikázaniu daného prípadu do pôsobnosti Národného súdu, ak mal byť pred ním Šmigovský súdený, pričom retribučné nariadenie v § 12 písm. l) nevyžadovalo ani konkrétnu formu, ani adresáta a aj obžaloba sa iba stroho v tejto súvislosti odkazuje na § 12 nariadenia.⁵ Šmigovský bol síce prvým prikázaným prípadom, ale nie jediným. Okrem toho forma ani obsah neodporovali zneniu retribučného nariadenia, takže ho môžeme označiť za legálne a primerané.

Finálna verzia obžaloby bola potom Národnému súdu podaná 3. septembra 1945. Hlavné pojednávanie prebiehalo tri dni – 21., 22. a 25. septembra pred senátom, ktorému predsedal Igor Daxner. Ján Šmigovský bol obžalovaný v dvoch bodoch obžaloby, že „*ad a) maril boj Slovenského národa proti zradcom alebo okupantom za slobodu a obnovenie Československej republiky a maril prípravy národného povstania; ad b) zúčastnil sa na úsilí fašistických okupantov alebo domácich zradcov v úmysle potlačiť slovenské národné povstanie alebo znemožniť partizánsky boj, ako aj spolupôsobil pri prenasledovaní účastníkov povstania*

² Príhovor Jána Šmigovského. In: *Gardista*, zo dňa 16. novembra 1944, roč. 6, č. 255, 1944, s. 1.

³ MALATINSKÝ, Michal. Proces s podplukovníkom Jánom Šmigovským pred Národným súdom In: *Pamäť národa*, 2015, roč. 9, č. 1, 2015, s. 20.

⁴ SNA, f. Úrad predsedníctva SNR, k. č. 1A, 18/45. Zápisnica zo zasadnutia Predsedníctva SNR zo 17. augusta 1945.

⁵ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Obžaloba, s. 6.

*alebo partizánskeho boja, ako aj udával okupačným vojskám.*⁶ Podľa obžalobcu tak spáchal zločin podľa § 4 písm. a) a b) retribučného nariadenia.

Obžaloba mu kládla za vinu v časti a), že neuposlúchol rozkaz Jána Goliana a nepripojil sa k povstaniu, resp. ani neodovzdal velenie do rúk Jána Černeka. Súčasne mal nariadiť zvýšené bezpečnostné opatrenia, ktoré mali zabrániť príchodu povstalcov do Nitry. Súčasťou týchto opatrení bola aj zvýšená ochrana väznice, kde sa nachádzali politickí (komunistickí) väzni, ktorých oslobodenie sa po vypuknutí povstania predpokladalo, alebo odpočúvanie telefónu na pošte, aby mohol odhaľovať propovstaleckú činnosť. Rovnako mu boli kladené za vinu prejavy pred mužstvom či v rozhlase, v ktorých mal povstalcov označovať za hordy a vyslovovať podporu slovenskej vláde a prezidentovi.⁷ V časti b) mu bol kladený za vinu aktívny odpor voči povstalcom, resp. voči členom mužstva, ktorí sa chceli k povstalcom pripojiť. Menovite išlo o vyslanie autopráporu (resp. ozbrojenej asistencie), aby zabránil chystanému úteku mužstva na stranu povstania. Ďalej vyslal hliadku na Zobor, aby zadržala čatu, ktorá tam utiekla, a taktiež vyslal za Nitru smerom na Kynek menšie vojenské časti s rozkazom strieľať. V súvislosti s týmito aktivitami obžaloba hovorila o pronemeckom postoji Šmigovského, ktorý pomohol nemeckým jednotkám strategicky sa zorientovať v teréne hornej Nitry, a tým im dopomôcť k porážke povstaleckého vojska, resp. k dobytí územia až po Prievidzu. Taktiež podľa obžaloby nechal zadržať niekoľko členov trnavskej, ale aj vlastnej posádky, napomáhal k perzekúcii povstalcov, Židov a civilného obyvateľstva. V neposlednom rade mal Šmigovského pronemecký postoj dosvedčovať večierok u Králika, zorganizovaný na počesť príchodu Nemcov do Nitry. Šmigovský mal byť za protipovstalecké zásluhy povýšený na podplukovníka a zároveň sa stal veliteľom pešieho pluku I Domobrany. Obžaloba mu tiež kládla za vinu jeho veľkú účasť na propagande, najmä v novinových článkoch.⁸

V úvodnej fáze hlavného pojednávania Šmigovský vinu odmietol a zároveň v krátkosti zhrnul svoj život. Niektoré zo skutočností, ktoré uviedol, sú z pohľadu vynášania viny dôležité, tak ich v krátkosti spomeniem. Šmigovský sa hrdo označoval za Slováka, no zdôrazňoval aj svoju československú výchovu. Priznal sa, že nerozumie politike a ako vojak sa o ňu ani nezaujímal (taktiež uviedol, že nebol členom žiadnej politickej strany, čo ani nebolo legálne) a dôrazne odmietal podiel viny na rozpade Československej republiky, hoci mu tento skutok, samozrejme, vôbec nebol kladený za vinu. Vo vzťahu k jeho údajnému nezájmu o politiku protichodne vyznievajú jeho slová o uznaní vojnového slovenského štátu konkrétnymi štátmi. Ďalej popísal svoju vojenskú kariéru po 14. marci 1939: najprv bol pridelencom Ministerstva národnej obrany na Hlavnom veliteľstve Hlinkovej gardy⁹, odkiaľ na vlastnú žiadosť po približne štyroch mesiacoch odišiel a nechal sa preveliť opäť do armádnych štruktúr. Počas júlového výsluchu však uviedol, že na Hlavné veliteľstvo bol pridelený z dôvodu jeho ľudáckeho či rýdzo slovenského zmýšľania.¹⁰ Je na mieste uviesť, že Šmigovský označil daný výsluch za skreslený a vykonaný pod psychickým nátlakom vyšetrovateľa, hoci nebol schopný uviesť, ktorá časť výpovede bola vynútená.¹¹ Vo svojej reči odmietal akýkoľvek podiel na rasovo motivovanej perzekúcii, taktiež odmietal akékoľvek styky s Nemcami a gardistami (vo Zvolene), zdôrazňoval, že počas vojnového slovenského

⁶ Tamže.

⁷ Tamže, s. 1 – 4.

⁸ Tamže, s. 4 – 6.

⁹ PEJS, Oldřich. Důstojníci pro Hlinkovu gardu. In: *Vojenská historie*, 2024, roč. 28, č. 1, s. 43.

¹⁰ Tamže, Zápisnica z výsluchu Jána Šmigovského zo dňa 14. júla 1945.

¹¹ Tamže, Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 18 – 19.

štátu nemal žiadnu vojenskú kariéru a že nebol kariéristom (hoci jedným dychom vymenoval, kto z jeho kolegov bol plukovníkom na rozdiel od neho). Spomínal, že po návrate z ruského frontu v roku 1942 pred Mikulášom Markusom (v tej dobe veliteľ pluku vo Zvolene) kritizoval Jozefa Tisa, Vojtecha Tuku a predpovedal pád Nemecka. Svoju „skromnosť“ Šmigovský podporil tvrdením o tom, ako ponúkol post veliteľa pechotnej školy v Nitre Jánovi Černekovi, pretože bol hodnosťou vyššie – toto tvrdenie neskôr zásadným spôsobom modifikoval samotný Černek vo výpovedi na hlavnom pojednávaní: „*Ja som sa s obžalovaným Šmigovským stýkal a hovoril mi, že ho mrzí, že nie som ja veliteľom posádky, avšak mne veliteľstvo obžalovaný neponúkal. Hovorieval som s obžalovaným, že ma mrzí, že väčšiu dôveru má on. Šmigovský sa vyjadroval v debate o pomeroch neurčito. Ja som hovoril, že sme pod vplyvom Nemcov, Šmigovský tvrdil, že je vylúčená vec, aby sa Rusi dostali k nám.*“¹² Šmigovský ďalej svoje pôsobenie počas a po 29. auguste relativizoval a marginalizoval, jeseň a zimu 1944/1945 v podstate odignoroval a vyzdvihol až svoje rozhodnutie neuposluchnúť rozkaz a odísť do Prahy za rodinou, resp. svoju účasť v pražskom povstaní.¹³

Pokiaľ ide o vzťahy s politikmi, Nemcami a gardistami, napriek prvotnému zapieraniu sa Šmigovský na hlavnom pojednávaní priznal, že sa spoznal s Laurenzom Karbusom,¹⁴ Jozefom Tisom, Alexandrom Machom, Tidom J. Gašparom, Gejzom Medrickým, Franzom Karmasinom, a to na rôznych spoločenských akciách a večierkoch.¹⁵ V súvislosti so vzťahmi s gardistami možno uviesť jeho odsúdenie v roku 1940. Podľa trestného lístku č. 1.113 bol Šmigovský odsúdený Vojenským trestným súdom rozsudkom zo dňa 5. apríla 1940 č. Vtr 996/39 pre zločin podľa § 380, prečin podľa § 594 a prečin podľa §§ 457 a 482 Vojenského trestného zákona na 8 mesiacov žalára, zostreného mesačne jedným tvrdým lôžkom a pôstom a samoväzbou po dobu 14 dní v prvom, štvrtom a ôsmom mesiaci trestu. Odsúdenie bolo podmienené na skúšobnú dobu 3 rokov. Šmigovský sa voči rozsudku neodvolal a celý skutok vysvetlil tým, že bol vyšetrovaný pre spreneveru a krádež, lebo sa vraj stal obeťou československých elementov (na hlavnom pojednávaní Šmigovský tento výrok poprel), ktoré boli v danom čase ešte v slovenskej armáde. Podľa obvinenia mal poskytovať civilným osobám (príslušníkom Hlinkovej gardy) lepšiu stravu, cigarety, pohonné hmoty, ako aj zapožičiavať vojenské vozidlá aj so šoférmi. Tiež mu bolo pripisované vytvorenie manka 20 000 Ks a krádež koberca, ktorý podľa Šmigovského slúžil ako „obal“ na obraz, ktorý dostal od rotmajstrov pri odchode.¹⁶ Podľa Antona Rašu¹⁷, ktorý sa k uvedenému skutku vyjadroval na hlavnom pojednávaní, „*neišlo o vyložené kriminálny trestný čin. Nebolo to zo zisťných dôvodov. Veci súvisely s jeho funkciou na Orave, kam bol dosadený ako osobe režimu, ako stúpenec Machov a v tej dobe v roku 1939 boli rozpory v armáde, a to medzi skupinou Čatlošovcov a Gardistami. Kolegovia z justície, ktorí priniesli oznámenie*

¹² Tamže, s. 57.

¹³ Tamže, s. 2 – 19.

¹⁴ Sudetský Nemec; príslušník viedenskej SD na Slovensku. Od októbra 1938 poradca náčelníka Hlinkovej gardy K. Murgaša; redaktor tlačového orgánu NSDAP Völkischer Beobachter v Bratislave.

¹⁵ Tamže, s. 23.

¹⁶ Tamže, s. 24.

¹⁷ Anton Raša vystupoval v procese s Jánom Šmigovským ako svedok, a to z pozície toho, že v čase po vypuknutí povstania sa v Nitre neúspešne pokúšal zorganizovať útek odbojových pracovníkov a členov ilegálnych výborov KSS z tamojšieho väzenia. Od marca 1946 zastával funkciu štátneho žalobcu na Národnom súde v Bratislave, pričom bol aj jedným zo žalobcov v procese s Jozefom Tisom, Alexandrom Machom a Ferdinandom Ďurčanským. Viac k téme pozri: MASKALÍK, Alex. Raša, Anton. In: CSÉFALVAY, František a kol. *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945*. Bratislava : VHÚ, 2013, s. 205 – 206.

na obžalovaného udávali, že ide o senzačnú vec, keďže obžalovaný nie je v láske Čatloša a že skutočne môže byť zavretý, lebo sa prišlo na vec, kde bola manipulácia s peniazmi. Mal som dojem, že uvedené veci obžalovaný robil z túhy po osobnom vyniknutí. Počas vyšetrovania som zistil, že obžalovaný v Dolnom Kubíne chcel vystupovať veľkopánsky, mal k dispozícii úradný paušál, avšak nebol dôvod k osobnému obohateniu, ale chcel si dodať lesku svojej osobe.“¹⁸

Súd najväčšmi skúmal udalosti od 29. augusta 1944 až do prevelenia Šmigovského do Bratislavy. Šmigovský sa priznal, že odmietol vykonať rozkaz Goliana a zachoval vernosť slovenskej vláde, a to na základe telefonického rozhovoru s ministrom národnej obrany Ferdinandom Čatlošom, ktorého kontaktoval, pretože sa mu rozkaz od Goliana zdal nejasný. Zároveň priznal, že odmietol vydať velenie Jánovi Černekovi a taktiež odmietol zvoliť dôstojnícky zbor v otázke pripojenia sa posádky k povstaniu.¹⁹ Podľa znaleckých posudkov mal v prípade nejasností kontaktovať, v súlade s dobovými služobnými predpismi, toho veliteľa, ktorý rozkaz vydal, teda Jána Goliana, resp. Veliteľstvo pozemného vojska v Banskej Bystrici.²⁰ Podľa môjho názoru je práve táto časť obžaloby a zároveň aj odsudzujúceho rozsudku z právneho hľadiska najzložitejšia. Aj podľa svedeckých výpovedí (napr. Antona Rašlu²¹) bolo od počiatku jasné, že Šmigovského je nutné zbaviť velenia ešte pred vypuknutím povstania, pretože zostal verný ľudstvu a slovenskej vláde. Súd musel nájsť logický argument, ktorý by vysvetlil, prečo je nemožné sa vyvinúť z neuposlušnosti Golianovho rozkazu. Z rýdzo právneho hľadiska to vysvetľovali znalecké posudky len prostredníctvom povinnosti kontaktovať veliteľa, ktorý rozkaz vydal. Avšak povstanie v dobe svojho vypuknutia mohlo byť subsumované pod niektoré z vlastizradných konaní podľa zákona č. 320/1940 Sl. z. o trestných činoch proti štátu (pravdepodobne podľa § 1 Úklady o republiku).²² Povstanie bolo chápané ako udalosť prospešná pre slovenský národ a podľa Deklarácie SNR zo dňa 1. septembra 1944 bol vyzývaný „celý národ do zbrane a do boja proti našim odvekým nepriateľom a ich tunajším prisluhovačom...“²³ Hoci zákon č. 320/1940 Sl. z. o trestných činoch proti štátu zostal v platnosti podľa § 2 nariadenia č. 1/1944 Zb. n. SNR o vykonávaní zákonodarnej, vládnej a výkonnej moci na Slovensku, jeho interpretácia a aplikácia nemohla odporovať nastavenej demokraticko-republikánskej výhrade. Akákoľvek činnosť proti povstaniu, hoc aj pasívna, bola teda chápaná ako konanie v prospech okupanta, resp. ľudského režimu. Samozrejme, Šmigovský nemohol vopred predpokladať, ako budú vyzeráť právne predpisy prijaté SNR, súd však zastával názor, že rozhodnutie

¹⁸ „Obžalovaný sedel vo väzbe ešte na Veľkú noc v roku 1940 a vtedy som mal príležitosť zistiť jeho pomer k režimu. Ukazoval nám na nejakom kúsku papieri nejaký záznam o jeho ceste s Machom a vtedy hovoril, že robil služby Machovi a Garde a teraz ho nechali Čatlošovi takto prepadnúť. Išlo o človeka nového režimu, hoci jeho manželka bola Češka, keďže vtedajší režim mu umožňoval postup, dal sa preto do Jeho služieb. Bol v HG, ale či ako vojenský pridelenec, to neviem. Mal však tam veľké slovo, lebo sa tým stále oháňal.“ Tamže, s. 42 – 43.

¹⁹ Tamže, s. 26.

²⁰ Tamže, s. 26.

²¹ „Keď sa pripravovalo povstanie asi v júni, lebo v júli 1944 hlásil som Golianovi, aby vymenil nového posádkového veliteľa v Nitre. V Nitre som zistil, že posádkový veliteľ Šmigovský je pre odboj nespoľahlivý a preto som intervenoval za zbavenie Šmigovského ako posádkového veliteľa. Toto som priamo Golianovi povedal a som aj uviedol, že Šmigovský sa tohoto miesta dobrovoľne nevzdá. Mal tam jedného poručíka Nemca a stotníka Havránka, ktorí boli úplní fašisti.“ Tamže, s. 44.

²² Tento zákon však zostal v účinnosti aj po oslobodení až do roku 1947.

²³ VOJÁČEK, Ladislav – GÁBRIŠ Tomáš. *Pramene k právnym dejinám Slovenska II*. Šamorín : Heuréka, 2017, s. 61.

pripojiť sa alebo nepripojiť sa bolo predovšetkým hodnotovou a morálnou otázkou, s čím plne súhlasím.

Zároveň je nutné opäť pripomenúť informácie, ktorými súd v tom čase nedisponoval. Čatloš sa s členmi nitrianskej posádky, konkrétne so službukonajúcim dôstojníkom Jánom Havránkom, spojil aj neskôr, konkrétne počas jeho úteku do Banskej Bystrice, a vyzval ich, aby sa k povstaniu pripojili. Havránok odmietol s odôvodnením, že by prišlo k zbytočnému krviprelievaniu pre prítomnosť nemeckých jednotiek – tie sa však v tomto čase ešte v Nitre nenachádzali a zo strany Havránka išlo iba o taktiku, aby sa medzi mužstvom v nitrianskej posádke nepodporovala propovstalecká nálada.²⁴

V súvislosti s neodovzdaním velenia Jánovi Černekevi, ktorý bol zasvätený do priprav povstania a slúžil v nitrianskej posádke, vypovedal na hlavnom pojednávaní samotný Černek: „*Dňa 29.8. večer som prišiel a šiel som do Banskej Bystrice a povedal som, že v Nitre potrebujem pomoc, keďže dôstojníctvo v Nitre je ovplyvnené Šmigovským. Večer som sa vrátil do Nitry a šiel som k Šmigovskému do kancelárie, kde som zastihol štyroch nemeckých dôstojníkov a jedného poručíka Valúcha-Nemca v slovenskej uniforme. Povedal som, im, že v okolí Zl. Moraviec sú partizáni. V tom spomenutý Valuch i s ostatnými nemeckými dôstojníkmi išli von a ja som sám zostal so Šmigovským a povedal som mu, že prichádzam z Bystrice, že sa pripravuje povstanie, načo mi on povedal, že o tom vie, že dostal rozkaz z Ban. Bystrice a že už i telefonoval do Bratislavy Tisovi a že zostane verný Tisovi. Preto som ho žiadal, aby sa vzdal veliteľstva, aby odovzdal posádku, čo však obžalovaný tuším odoprel. Chcel som svolať dôstojnícke shromaždenie, čo však obžalovaný nedovolil, vyhovoriac sa na noc. Potom som išiel na posádkové veliteľstvo, kde bol major Havránok, poručík Valouch a sedeli tam traja dôstojníci z Trnavy, z ktorých kapitána Peca som poznal. Pýtal som sa Havránka, čo teraz zamýšľajú robiť a on povedal, že majú zadržaných troch parlamentárov. Kpt. Pec vstal a pýtal sa, čo robiť. Nenápadne som hovoril kpt. Pecovi, aby sa rozišli z kancelárie a odišli smerom na Topolčany, čo i urobil.*“²⁵ Ján Černek bol nakoniec (pravdepodobne) dňa 31. augusta na rozkaz Šmigovského zatknutý, pričom Šmigovský si rozkaz na zatknutie nechať odobrať z Bratislavy: „*Obžalovaný povedal, že ma mohol dať do súdnej väzby, ale keď mu dám čestné slovo, že neujdem, s tou podmienkou, že na druhý deň pôjdem do Bratislavy, som mu dal čestné slovo. Povedal mi, že Nemci do nitrianskej posádky nesmú vstúpiť. Bol proti partizánom, ale i proti Nemcom. Taktiež povedal, že ani ja sa do rúk Nemcov nedostanem. Vtedy mi nejaký telefonista cez okno oznámil, že budem daný Gestapu, lebo zachytil taký rozhovor. ... Ja som chcel ujsť. Keď ma zatvorili do miestnosti, vzali mi pištoľ. Vyzvliekol som si blúzu a išiel som na chodbu ku zadnému vchodu. Tam stála stráž, celé družstvo. Desiatnik ma poznal a povedal mi, že Nemci prišli pre mňa, ale že ma nevydajú. Ja som sa rozhodol ujsť. Spomenutý vojak hovoril, že môžem ísť, ale aby som sa ponáhľal, aby som sa dobre pozrel, či na blízku nie sú Nemci. Keďže som zbraň nemal, jeden z vojakov mi dal pištoľ a tak som išiel.*“²⁶

V nadväznosti na vypuknutie povstania Šmigovský nariadil sprísniť obranu mesta a posádku, ktorá sa podľa Rašlu aj Černeka chcela pridať k povstaniu, presvedčil o tom, že Nitru nevydá Nemcom a ubráni ju.²⁷ O príchode Nemcov do Nitry vypovedal svedok Július Morávek, taktiež člen nitrianskej posádky: „*Dňa 1/9. t.j. v piatok prvý raz prišli Nemci aj*

²⁴ BAKA, Igor. Útek ministra národnej obrany gen. Čatloša z Bratislavy na povstalecké územie na začiatku septembra 1944. In: *Vojenská história*, 2024, roč. 28, č. 3, s. 23.

²⁵ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 57 – 58.

²⁶ Tamže, s. 60 – 61.

²⁷ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 45 - 47; 60 - 62.

s veliteľom Kozlovským²⁸. Toto mi hlásil strážm. Pluta a hovoril, že u Kineka sú Nemci a idú smerom do mesta. Išli sme ku kasárňam, kde už boli Nemci a tam som videl Kubička, okresného veliteľa Gardy. Z kasárne sa obžalovaný spolu s Kubičkom a Kozlovským odobrali autami na Zobor, tam som za nimi prišiel. Obžalovaný mal rozhovor s kpt. Husákom a potom sa začal omlúvať, že budú mať čiste vojenský rozhovor, pri ktorých môže byť prítomný len kpt. Kozlovský a obžalovaný. Tento rozhovor trval asi 1/2 2 hod. Vtedy prišiel niekto pre obžalovaného s hlásením, že v kasárňach je vzbúra. Keď sa vrátil bol úplne bledý, hovoril, že už to sotva vydrží a podarilo sa mu posádku zachrániť v poslednej chvíli. Počas týchto rozhovorov nemeckí vojaci čakali pred kasárňou na výsledky porady Kozlovského s obžalovaným. Ja som sa informoval od nadpor. Petrika, ktorý bol na schôdzke u obžalovaného prítomný, že obžalovaný hovoril, že bude bojovať po boku Nemcov. Nemeckí vojaci, ktorí prišli spať pred kasárňami, lebo slovenskí vojaci ich nechceli do kasárni pustiť. Videl som, že Kozlovský odchádza ráno na Hlohovec a popoludní sa vrátil s väčšou jednotkou. Viem o tom, že keď nemecké jednotky prenikly až do Prievidzi, získaly zajatcov, ktorých utábořili v Nitre a veliteľom tohoto tábora bol najprv por. Strýček a druhým veliteľom kapitán Lehotský. ...Ako boli čsl. zajatci spravovaní, neviem. ... Viem o tom, že obžalovaný bol vo styku s okres. veliteľom HG v Nitre Malíkom. Taktiež mám vedomosť o tom, že zo spomenutého zajateckého tábora boli asi dva razy odosielaní zajatí transportom do Nemecka.²⁹ Táto udalosť je v kontexte posvätnosti mýtického príbehu o Šmigovského udatnosti jedna z najdôležitejších, lebo on sám ju interpretoval tak, že sa nenechal odzbrojiť Nemcami ani povstalcami (ako jediný na Slovensku). Nitrianska posádka nebola jedinou, ktorá sa k povstaniu nepripojila, ďalšími boli napr. posádky v Bratislave, Hlohovci, Sereďi, Novom Meste nad Váhom, Trenčíne a v Nemšovej, z ktorých do povstania odišli iba jednotlivci alebo menšie skupiny. Bola však rozhodne jedinou, ktorá sa angažovala v spolupráci s okupantom. Šmigovskému, podľa nemeckých správ, nešlo o zachovanie autonómie nitrianskej posádky. Nedošlo síce k násilnému odzbrojeniu posádky zo strany Nemcov, čo v dôsledku početnej, vyše desaťnásobnej prevahy ani nebolo možné – Otto Koslowski si toho bol vedomý. Šmigovský sa však urýchlene spojil s Koslowskim, „ktorému dal čestné slovo, že stojí na strane prezidenta Tisa a nikdy sa nepridá k povstalcovi. Práve naopak, v prípade potreby ich bude likvidovať. Následne bol medzi nitrianskou posádkou a EK 13 uzavretý „čestný mier.“³⁰ Otázkou teda zostáva, či je skutočne správna interpretácia o neodzbrojení Nitry Nemcami. Podľa môjho názoru by bolo vhodnejšie uvádzať, že išlo o priamu, a zo Šmigovského strany vyžadanú, kolaboráciu.³¹

Nadštandardne pozitívny vzťah Šmigovského s Nemcami potvrdzuje aj zoznamovací večierok u Králika, teda udalosť usporiadaná na počesť príchodu Nemcov do Nitry. Vypovedal o nej opäť svedok Morávek, ktorý zdôraznil, že bez Šmigovského súhlasu nemohol

²⁸ Išlo o Otta Koslowského, ktorý ako veliteľ Einsatzkommando 13 prišiel dňa 30. augusta 1944 do Bratislavy a na nasledujúci deň sa presunul do Nitry. ADAMEC, Václav. Mýtus Koslowski. Kriminální rada brněnské řídící úřadovny Gestapa Otto Koslowski. In: *Paměť a dějiny*, 2014, roč. 8, č. 4, s. 85.

²⁹ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 88 – 89.

³⁰ KLUBERT, Tomáš, *Smrť sa volá Schill*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2016, s. 27; JABLONICKÝ, Jozef. *Povstanie bez legend*. Bratislava : Obzor, 1990, s. 260.

³¹ Do úvahy teda prichádza, že možno priliehavejšou skutkovou podstatou podľa retribučného nariadenia by bol zločin kolaborácie podľa § 3, písm. a) „Kto akokoľvek napomáhal činnosť fašistických okupantov alebo domácich zradcov, s nimi spolupracoval s úmyslom napomáhať nemecké vedenie vojny, alebo poškodil vojnové úsilie proti Zväzu sovietskych socialistických republík a spojencov, ako aj oslobodenecký boj slovenského národa“.

byť v Nitre usporiadaný žiadny večierok.³² Hoci spočiatku Šmigovský akýkoľvek večierok a jeho účasť na ňom odmietal, neskôr sa nepriamo k účasti na večierku priznal a v reakcii na svedkovu výpoveď uviedol, že „sa rozhorčil nad tým, keď nemecko-slovenská spoločnosť, ktorá večierok poriadala vyslala pre neho.“³³

V sledovanom období čelil Šmigovský obžalobe aj za odovzdanie proviantu a zásob (napr. benzínu) Nemcom, o čom vypovedal napríklad svedok Ján Fiedor, a ďalej za odvrátenie politických väzňov do Nemecka. Tvrdil však, že o ich prítomnosti v mestskej väznici nevedel a trval na tom, že Gestapu nikoho neudával a ani nenapomáhal zaisťovať konkrétne osoby. Šmigovský v podstate relativizoval a bagatelizoval akýkoľvek skutok, ktorý mu bol kladený za vinu. Napríklad v kontexte prebrania velenia aj nad nemeckými vojakmi v Nitre vyhlásil, že to bolo z nemeckej strany „iba také gesto“. V neposlednom rade súd skúmal jeho verejné prejavy v rozhlase a pred posádkou, s dôrazom kladeným na jeho vyjadrovanie sa o povstaní a povstalcoch (zrada, zradcovia, hordy, bandy) a o jeho postoji k Nemcom.

Činnosti Šmigovského v Domobrane sa súd nevenoval detailne, skúmanie tohto obdobia sa zredukovalo najmä na analýzu propagandistických článkov v novinách. Šmigovský sa zároveň snažil všetky obvinenia vyvracať a nahrávať si body, pretože Národný súd mal iba veľmi obmedzené informácie o jeho činnosti v tomto období.

Podľa súdu mal byť Šmigovský za zásluhy v boji proti povstaní povýšený na hodnosť podplukovníka a následne prevelený do Bratislavy, kde sa stal veliteľom 1. pešieho pluku Domobrany. Šmigovský to odmietal a tvrdil, že tento akt nesúvisel s povstaním, pretože mal byť na predsedníctve vlády navrhnutý na povýšenie už začiatkom roka 1944 medzi najstaršími majormi,³⁴ avšak vtedajší minister Čatloš naplánoval jeho realizáciu na január 1945, nie na september 1944. Podľa článku z Gardistu bol povýšený „za zásluhy, ktoré si získal v pohnutých augustových dňoch, keď prejavil vernosť predovšetkým Vodcovi a prezidentovi Republiky Dr. Jozefovi Tisovi a svojej vlasti.“³⁵ Šmigovský aj jeho obhajca opakovane relativizovali predčítané novinové články z jesene 1944 a označovali ich za nepravdivé, slúžiace účelom propagandy (čo samo o sebe zakladalo trestnoprávnu zodpovednosť za zločin zrady na povstaní podľa § 4 písm. c) – propagácia). Šmigovský sa snažil vylepšiť si pozíciu pred súdom vyhláseniami, že len vďaka nemu sa členovia Domobrany nezapojili priamo do bojov, ale slúžili len ako technická podpora Nemcom, pričom dôraz kládol na rozpustenie svojej jednotky na začiatku apríla 1945 (keď sám ušiel do Prahy). Svedok Jozef Klein však dosvedčil, že mužstvo Domobrancov Šmigovský nabádal, aby vydržali v boji a vernosti, verili v nemecké víťazstvo a v neposlednom rade uviedol, že sa mali podriaadiť rozkazom nemeckej divízie.³⁶ Treba tiež zdôrazniť, že členovia Domobrany v skutočnosti neboli iba technickou podporou pre Nemcov – napríklad ku skupine Schill bol dňa 17. októbra 1944 pričlenený II/1 peší prapór Domobrany (Ján Havránek), ktorý zaistil priestor Zlatých Moraviec, Žarnovice a Banskej Štiavnice.³⁷

V rámci procesu sa do tejto fázy neobjavili výraznejšie pochybenia, ktoré by sa vymykali štandardom povojnového súdenia. Chcem tým povedať, že napriek rýchlosti konania a odchýlkam od riadneho zákonodarstva a riadneho súdneho procesu prebehol proces v legálnych limitoch (i keď možno pre niekoho rigidných) a rozhodne ho nemožno označiť za zin-

³² SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 90 – 91.

³³ Tamže, s. 91.

³⁴ Tamže, Zápisnica z výpovede Jána Šmigovského z 22. júna 1945.

³⁵ Napr. pozri: *Gardista*, zo dňa 17. septembra 1944, s. 3.; *Slovenská pravda*, zo dňa 17. septembra 1944, s. 2.

³⁶ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 110.

³⁷ KLUBERT, *Smrť*, s. 114.

scenovaný. Medzi vytýkané nedostatky patrí napríklad odmietnutie svedkov navrhovaných obhajobou. V súvislosti s nepripojením sa k povstaniu chcel Šmigovský na základe svedeckých výpovedí dokázať, že rozhodnutie bolo kolektívne a radil sa aj s inými dôstojníkmi (v tejto súvislosti vypovedal Tibor Hajdu). Faktom však zostáva, že o proľudácky orientovanom dôstojníckom zbore v Nitre vypovedali aj Rašla a Černek, takže títo svedkovia by neprinesli žiadne nové informácie. Šmigovský chcel pravdepodobne dosiahnuť umenšenie viny v zmysle poľahčujúcej okolnosti (kolektívnej zodpovednosti), ktorá by mohla ovplyvniť zmiernenie trestu.

Vzhľadom na skutočnosť, že bol Šmigovský veliteľom nitrianskej posádky, je takáto interpretácia nezlučiteľná s vojenskými predpismi, pretože za rozkazy bol zodpovedný veliteľ, a to bez ohľadu na to, či s tým dôstojnícky zbor alebo mužstvo súhlasilo alebo nie. Michal Malatinský upozornil na, podľa jeho slov, procesnoprávne pochybenie, pretože obžalobca Miloslav Takáč dňa 24. septembra 1945 prevzal odvolací dekrét a oficiálne tak dňa 25. septembra (posledný deň hlavného pojednávania) už *de iure* nebol obžalobcom pri Národnom súde.³⁸ Voči rozsudkom Národného súdu v tejto fáze retribúcie nebolo možné podať žiadny opravný prostriedok – takže k zmätočnosti z dôvodu nedostatku zákonnej obžaloby formálne nemohlo dôjsť. Zastávam názor, že rýchlosť retribučných konaní, ako jedna z hlavných zásad retribúcie, mala rozhodne prednosť pred týmto druhom procesnoprávneho pochybenia, pretože Takáč bol so spisom oboznámený. Okrem toho aj Igor Daxner priznával, že popri Národnom súde pôsobil v tom čase iba jeden aktívny obžalobca a traja nečinní, čo bol problém v kompetencii SNR, nie Národného súdu.³⁹ Takáč teda reálne v danej dobe ani nemal komu obžalobu odovzdať a aj keby ju odovzdal, novému obžalobcovi by trvalo dlhší čas, kým by sa so spisom riadne oboznámil.

Rozsudok bol vyhlásený 25. septembra 1945 a Národný súd uznal Jána Šmigovského vinným zo zločinu zrady na povstaní podľa § 4 písm. a), b), c) retribučného nariadenia. Rozsudok teda rozšíril kvalifikáciu skutkových podstat o písm. c). Zločiny podľa rozsudku spáchal nasledovne:

„Písm. a) hoci už dňa 29. augusta 1944 vedel z rozkazu vojenského pozemného veliteľstva, že v Banskej Bystrici vypuklo celonárodné a vojenské povstanie, predsa, ako veliteľ nitrianskej posádky, jednak opatreniami vojenského rázu, jednak hláseniami podávanými bývalému Ministerstvu národnej obrany a prezidentskej kancelárii v Bratislave, taktiež svojimi rozkazmi a prejavmi dôstojníctvu a mužstvu, ďalej bezprostredne alebo rozhlasom učenými prejavmi obyvateľstvu Nitry, zatýkaním, odzbrojovaním a strážením jednotlivcov i celých častí vojska, uisťovaním, že k odzbrojeniu slovenskej posádky Nemcami neprijde a že sa sám postaví proti odzbrojeniu, zavádzal vojakov a obyvateľstvo ohľadom stanoviska, ktoré zaujíma proti povstaniu a voči Nemcom a tak zabránil pripojenie sa nitrianskej posádky k povstaniu a odvezenie vojenského materiálu pre národné povstanie, znemožnil dôstojníkom a organizátorom povstania, ako aj partizánom prístup do Nitry, izoloval posádku od ich vplyvu až do príchodu nepriateľských nemeckých vojsk do Nitry, hoci slovenským národným a vojenským záujmom bolo, aby sa celé Slovensko a celá jeho armáda jednotne pridali k povstaniu a hoci mal možnosť bez nebezpečenstva pre svoju osobu vykonať, alebo aspoň nebrániť vykonanie rozkazu VPPV, vydaného vtedajším podplukovníkom Golianom, pripojiť sa k povstaniu, prípadne hoci bez väčšieho vojenského nebezpečenstva mal možnosť nitriansku posádku a vojenský materiál previesť k povstaniu v Banskej Bystrici, a týmto svojim konaním vydal na pospas nemeckým okupantom životy slobody a majetky dôstojníctva a mužstva posádky i obyvateľstva Nitry a širokého okolia, cenný vojenský materiál,

³⁸ MALATINSKÝ, *Proces*, s. 34.

³⁹ DAXNER, Igor. *Ludáctvo pred súdom*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1961, s. 36.

taktiež životy, alebo zdravie politických väzňov a národných, alebo rasových nepriateľov Nemcov. Touto svojou činnosťou spôsobil národnému povstaniu nedoziernú škodu, prekážky a ťažkosti a ohrozil jeho úspech. V dôsledku jeho činnosti utrpelo tiež ujmu na živote viac ľudí a ujmu na slobode priamo 240 osôb zaistených Gestapom a orgánmi ústrednej štátnej bezpečnosti,

Písm. b) po príchode Nemcov do Nitry podal nemeckému veleniu informácie o vojenskej situácii okolí, o teréne a sile povstaleckých vojsk, následkom čoho nemecké jednotky za 5 dní dobyli celé územie až po Prievidzu

Písm. c) vo svojich prejavoch pred verejnosťou vychvaľoval Nemcov, uisťoval mužstvo posádky a obyvateľov, že im Nemci nič neurobia, vyhlasoval, že nemecký generál Höffle nie je krvavý pes, ako sa o nemeckých generáloch hovorí, ale že je ušľachtilý, jemný pán, z ktorého sála porozumenie pre Slovákov, vyzýval obyvateľstvo k boju proti partizánom, ktorých nazýval hordami a drancovateľmi, súčasťňoval sa na počet nemeckých vojenských jednotiek večierkov, uisťoval verejnosť, že v priebehu dvoch mesiacoch budú povstanci úplne zlikvidovaní a znemožnení.⁴⁰

Ján Šmigovský bol odsúdený na trest smrti (nešpecifikovaný) a na trest konfiškácie štvrtiny majetku v prospech štátu.

Odôvodnenie rozsudku sa, ako je pre retribučné rozsudky oboch Národných súdov v Československu typické, začína morálnym odkazom pre budúcnosť. Tým, že bol Šmigovského rozsudok prvým, ide pravdepodobne o najemotívnejší začiatok odôvodnenia spomedzi všetkých: „Najmenší vazal Nemecka, Slovenský štát, snažil sa krčovitě udržať zdanie samostatnosti a suverenity, hoci musel platiť krvou, i pod nehoráznymi titulami, aj materiálnymi aj peňažnými hodnotami svojmu protektorovi. Hoci titulovaní služobníci slovenskí obohacujúci sa neslýchaným spôsobom na účet národa rovnako ako protektori snažili sa udržať pozlátka samostatnosti a suverenity, s legendou o dobroprajnom veľkom susedovi, ktorý nezištne a veľkodušne zaručuje samostatnosť a nedotknuteľnosť Slovenska... Keď sa natáčal válečný film späť od Kaukazu k Tatrám a delá hrmeli už na Karpatoch... padalo belmo aj zo slepých očí a tvár veľkého suseda pozbývala pozlátka šlachetnosti, nezištnosti a vernosti aj v očiach najčiernejších mamelukov, ostali verní Nemcom len sluhovia, ktorí sa tak stotožnili s režimom, dušou i svojím záujmom, že nebolo pre nich cesty späť. Takýmto služobníkom bol obžalovaný Šmigovský. Sám prehlásil slávnostne vo svojej obhajobe, že keby mu bola venovaná dôvera so strany povstania, boli by sa udalosti v nitrianskej posádke rozvíňovali celkom iným spôsobom - že hoci nechce vyzdvihovať svoje vojenské kvality, uisťuje, že by nebolo lepšieho vojaka povstania, ako on - keby mu vedenie bolo dôverovalo. Tedy nie osud národa, nie ideál, ale jeho hitlerovské „Ich“ rozhodovalo o jeho postoji k národnému ako povstaniu. Ani faktum, že Nemci tak ako urobili v iných vazalských štátoch, už aj na Slovensko šli proti sľubom, proti smluvám a proti vôli marionetnej slovenskej vlády a prichádzali na Slovensko podrobiť si ho ozbrojenou rukou. Nie vojenská a dôstojnícka česť, ale len a výhradne jeho osobný záujem, jeho ich, diktovalo jeho postoj k udalostiam ku konci augusta 1944. Biela nemoc nemeckého egocentizmu zachvátila všetky jeho útroby, skryla dušu človeka, česť vojaka a Slováka.“⁴¹ Na vlastné odôvodnenia bol patrične hrdý aj samotný Igor Daxner a uvedenú pasáž doslovne cituje aj vo svojej knihe *Ludáctvo pred Národným súdom (1945 – 1947)*, v ktorej venuje pozornosť iba vybraným a najvypuklejším prípadom páchania konkrétnych zločinov, pričom sám si uvedomoval historickú úlohu Národného súdu a jeho odkaz pre budúcnosť.⁴² V kontexte súdenia vojakov pred Národným

⁴⁰ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45, Rozsudok z dňa 25. septembra 1945, s. 1 – 3.

⁴¹ Tamže, s. 4 – 6.

⁴² DAXNER, *Ludáctvo*, s. 45 – 46.

súdom nešlo o vyhlásenie vybočujúce z normy povojnového národného pátosu – napríklad odsudzujúci rozsudok vynesený nad Františkom Bartošom pred Národným súdom v Prahe hovoril, že: „*Srdcem svým již dávno českému národu nenáležel, maje k německému nejbližší „...ujišťování obžalovaného i jeho vlastní prohlášení, že byl po celý svůj život a zůstal do dneška dobrým a věrným synem českého národa jsou v zrcadle jeho skutků slova svatokrádežné.*“⁴³

V odôvodnení ďalej súd v podstate iba zhrnul dokazovanie, vinu Šmigovského považoval za jasne preukázanú a nenašiel žiadne skutky, ktoré by mohol uznať ako poľahčujúce okolnosti, a to vrátane pražského povstania, pretože Národný súd bol názoru, že „*sa nijak významne obžalovaný nezaslúžil o protifašistický boj, nakoľko sa pripojil k boju proti fašismu len sám a až 5.mája, keď už väčšia časť nemeckých armád kapitulovala.*“⁴⁴

Udelenie milosti Národný súd neodporúčal a Predsedníctvo SNR sa ňou teda nemuselo zaoberať (ani sa ňou nezaoberalo). Exekúcia prebehla zastrelením, a to na žiadosť Šmigovského, ktorej bolo exekučným súdom vyhovené⁴⁵ na neverejnom zasadnutí Krajského súdu v Bratislave dňa 8. októbra 1945. Túto žiadosť vyslovil Šmigovský na dotaz ohľadom jeho posledného prania, spolu so žiadosťou o rímskokatolíckeho duchovného a o stretnutie s deťmi.⁴⁶ Rozsudok bol vykonaný dňa 9. októbra 1945 po šiestej hodine ráno (poprava bola pôvodne naplánovaná na piatu hodinu). Telo popraveného malo byť vydané na jednoduchý pohreb pozostalým.⁴⁷

Kontroverzie (?)

Ako píše Anton Hruboň, Ján Šmigovský patrí k trojici popravených „politických mučeníkov“ ľudáckeho exilu a samizdatu (ďalšími dvoma boli Jozef Tiso a Otomar Kubala). Kresťanská, až mytologická a v nemalej miere martýrska interpretácia je typická najmä pre apologetov vojnového slovenského štátu, väčšmi pre povojnové obdobie, no vyskytuje sa aj v súčasnosti. Najobskúrnejším prejavom udržiavania kultu martýrstva Šmigovského je Memoriál Jána Šmigovského⁴⁸, t. j. šesťdesiatkilometrový nočný pochod z Prešova do Spišského podhradia, ktorého jedným z účelov je „*uctiť si pamiatku veľkého muža, ktorý bol zavraždený boľševickými okupantmi a ich prisluhovačmi, pretože odmietol zradiť prisahu vernosti Slovenskej republike a odmietol sa so svojimi mužmi pridať ku krivde na národe, k rebélii zvanej tiež „Slovenské národné povstanie*“.“⁴⁹ Len doplníme, že v podstate totožný memoriál sa dodnes pravidelne usporadúva aj na slávu Jozefa Tisa.

Nie všetci zástancovia vojnového slovenského štátu sa však utiekajú k argumentom a interpretáciám przniciam kresťanskú symboliku a postupujú sofistikovanejšie. Argumentačne podkutí sú aj z dôvodu, že napríklad Jozef Jablonický alebo Anton Rašla (ktorý zároveň

⁴³ Národný archív Praha, f. Národný súd, TNS 13/46, kartón č. 3, Rozsudok v trestnej veci F. Bartoša s. 3.

⁴⁴ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45, Rozsudok, s. 27.

⁴⁵ Národný súd nestanovil konkrétny spôsob popravy – novelizácia retribučného nariadenia zo dňa 25. júla 1945 doplnila § 19 ods. 3 a bolo možné trest smrti vykonať zastrelením.

⁴⁶ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45, Zápisnica Krajského súdu v Bratislave z 8. októbra 1945, sp. z. Nt 2/45, s. 1.

⁴⁷ Tamže, Úradný záznam Krajského súdu, sp. zn. Nt 2/45, s. 1 – 2.

⁴⁸ Na webovom sídle uvádzajú ako poslednú pozvánku na XVIII. ročník memoriálu z roku 2025. http://nss.sk/6189/pozvanka-x-rocnik-memorialu-jana-smigovskeho-29-august-2015-presov-spiske-podhradie?fbclid=IwY2xjawNxU5pleHRuA2FlbQlXMAbicmlkETBncllrOWt5a0F2YlVoekxXAR6qmNH0cK8kZ0wQ-_oi-h89GC5u87wOf6xJFlsIyPjFOXZcTKtQs6BG-aQe7Q_aem_0xMQHt6hKIUDIGwHaTsKdw#more-6189

⁴⁹ <https://jansmigovsky.sk/memorial-js/zakladne-informacie/ucel>

v procese so Šmigovským vypovedal ako svedok) rozsudok a celkovo proces so Šmigovským kritizovali. Podľa Jablonického bol proces zaujatý, a to z dôvodu, že mal poslúžiť ako prekrytie neschopnosti povstalcov, ktorým sa nepodarilo získať nitrriansku posádku. Obhajcovia Šmigovského však už nespomínajú, že Jablonický jednoznačne hovoril o aktívnej spolupráci Šmigovského s nacistami, čím nepoškodil iba vojenský a politický rozmer povstania, ale spôsobil aj perzekúcie osôb v odboji.⁵⁰ Anton Rašla poukazoval na nutnosť zakryť neúspešnú akciu oslobodenia politických (komunistických) väzňov z Nitry, pričom sa vedelo, že Šmigovský bol verný Tisovi a Tukovi, a jeho neodstránenie z veliteľského postu pred vypuknutím povstania bolo veľkým zlyhaním.⁵¹ Rašla taktiež uviedol, že „vzhľadom na vtedy vládnu psychózu „revolučnej spravodlivosti“ nevybočoval tento rozsudok z jej rámca, avšak nech mi je dovolené ako právnikovi vyhlásiť, že to nebol trest, ale revanš. ... Daxnerovi som povedal, že chápem, že súd, keď uznal obžalovaného vinným podľa obžaloby, nemal iného výberu trestu, ale predsa sa mi zdá vykonanie trestu prísny. Na to mi Daxner odpovedal, že prvé rozsudky Národného súdu musia byť prísne preto, aby si súd získal autoritu!“⁵² Martin Lacko napríklad označil proces so Šmigovským za zinscenovaný, zároveň však zdôrazňoval jeho zachovanie vojenskej vernosti vojnovému slovenskému štátu, najmä vzhľadom na to, že nebol zasvätený do príprav povstania.⁵³ Michal Malatinský takisto pracuje s tézou nespravodlivého procesu, pričom najväčší dôraz kladie na všeobecný subjekt skutkovej podstaty zrady na povstaní a neuznanie poľahčujúcich okolností, ktoré podľa neho mali byť zohľadnené pri výmere trestu, najmä účasť na pražskom povstaní.

Ako sme už uviedli, skutková podstata bola skutočne nastavená veľmi flexibilne, čomu pomohlo najmä „ohraničenie“ neurčitými zámenami „akokoľvek“ a „akýmkoľvek“, takže bolo možné obžalovanému pripísať k objektívnej stránke zločinu naozaj rozmanité spektrum činnosti, bez ohľadu na jej rozsah. Národný súd sa veľmi logicky vysporiadal s rozlíšením písm. a) a písm. b), keď pod prvú skutkovú podstatu (marenie povstania) zaradil jeho činnosť od 29. augusta do príchodu Nemcov na začiatku septembra a druhú skutkovú podstatu (zúčastnil sa na úsilí okupantov potlačiť povstanie) od príchodu Nemcov do apríla 1945, keď opustil slovenské územie a odišiel do Prahy, písm. c) a teda posledná, tretia, skutková podstata (propagácia a obhajoba zradcovskej činnosti) sa týkala oboch „období“ sledovanej činnosti Šmigovského. Dokazovanie v súdnom konaní sa sústredilo na 29. august a bezprostredne nasledujúce udalosti, pričom súd sa snažil primárne preukázať marenie povstania podľa § 4 písm. a). Dokazovanie prostredníctvom svedeckých výpovedí a znaleckých posudkov bolo zamerané na preukázanie postoja Šmigovského k povstaniu, resp. jeho lojalitu k ľudáckemu režimu a jeho predstaviteľom. Tým sa, samozrejme, mala zodpovedať otázka, či vôbec má byť za nepripojenie sa k povstaniu trestne zodpovedný. Práve táto časť obžaloby/rozsudku býva najčastejšie kritizovaná, pretože ad 1) Šmigovský síce neuposlúchol rozkaz Goliana, ale uposlúchol rozkaz Čatloša, a keďže do príprav povstania nebol zapojený, nemusel o jeho vojenskom a právnom (historickom) rozsahu v danej chvíli vedieť. Nadväzujúca ad 2) lojalita k vojnovému slovenskému štátu, ktorému zložil vojenskú vernosť, bola podľa jeho obhajcov dodržaná až do konca. O argumentácii v prospech a neprospech uposlúchnutia rozkazu Goliana som písala vyššie. Zaujímavou je však v tomto kontexte obhajoba Šmigovského, ktorý na hlavnom pojednávaní povedal: „*Lutujem, že mi nebolo dané cti od vedúcich činiteľov Národného povstania, len trochu dôvery ku mne, len málo, ale*

⁵⁰ JABLONICKÝ, Jozef. *Samizdat o odboji. Štúdie a články*. Bratislava : Kalligram, 2004, s. 198 – 199.; JABLONICKÝ, *Povstanie*, s. 255 – 275.

⁵¹ RAŠLA, Anton. *Spomienky spoza mreží*. Banská Bystrica : Vidas, 1998, s. 19 – 25.

⁵² Tamže, s. 24 – 25.

⁵³ LACKO, Martin. *Slovenské národné povstanie 1944*. Bratislava : Slovart, 2004, s. 98 – 101.

*dnes je to ťažko hovoriť. Po všetkom čo sa stalo možno, že by sa stalo úplne iného. Poznám sám seba a tí, ktorí ma poznajú, istotne by mi dokázali... bola by sa vojenská situácia na juhozápadnom Slovensku vytvorila úplne ináč. Snáď by celé Národné povstanie vyzeralo ináč. I celý odpor by vyzeral ináč.*⁵⁴ Šmigovský si, samozrejme, uvedomoval, že mu ide pred súdom o život. Každý obžalovaný má slobodnú voľbu pri zvolení taktiky brániť sa (hoci aj klamstvom). Jeho vlastné slová sú však v príkrom rozpore s obrazom principiálneho vojaka, ktorý sa počas celého pojednávania hrdo hlásil k neporušeniu prísahy. Predovšetkým, jeho kľúčové tvrdenie o neporušení prísahy je lož. Igor Baka uvádza, že v apríli 1945 Šmigovský neuposlúchol rozkaz, svojvoľne opustil ustupujúcu armádu a odišiel k rodine do Prahy, tzn. vojenskú prísahu minimálne raz určite porušil.⁵⁵ Táto skutočnosť narúša naratív o Šmigovskom ako o udatnom a odvážnom vojakovi-veliteľovi, ktorý do Nitry nepustil ani povstalcov, ani Nemcov, pretože pri ústupe jednoducho opustil bojisko.

Ani správanie Šmigovského počas hlavného pojednávania nezodpovedalo čestnému a principiálnemu vojakovi, pretože bol opakovane upozorňovaný za nevhodné a arogantné správanie. Môžem spomenúť napríklad jeho reakciu pri výpovedi svedkyne Ľudmily Weinholdovej, vdove po Adolfovi Weinholdovi, veliteľovi obranného úseku na Hornej Nitre s veliteľstvom v Zemianskych Kostolnoch. Svedkyňa vypovedala, že svojho muža prišla hľadať do nitrianskej väznice, pretože sa dozvedela, že sa tam nachádza. Dozvedela sa, že Šmigovský už opustil Nitru, ale vedel o väznení jej muža, pričom pri nástupe väzňov predstieral, že ho nepozná. Následne je v zápisnici z hlavného pojednávania uvedená Šmigovského reakcia: „*Ja som bol priateľom kapitána Weinholda a nevedel som, že tento bol veliteľom úseku v Hornej Nitre a kedy bol zajatý a dopravený do Nitry. Je možné, že sme debatovali v domnienke o osude veliteľov, ktorí boli v zajatí a sme spomenuli, že možno, že budú odstrelení, avšak nič určitého o nich neviem. Konštatuje sa, že obžalovaný sa medzi rečou usmieva.*“⁵⁶

Nota bene, Malatinský sa v prípade smrti Weinholda odvoláva na Jablonického, podľa ktorého zomrel v nemeckom zajatí za neznámych okolností,⁵⁷ pričom kritizuje, že Národný súd sa na svedectvo Weinholdovej odvolával v rozsudku v rámci priťažujúcich okolností.⁵⁸ Len pripomínam, že Národný súd ani vdova Weinholdová nenašli odpoveď na to, kde bol jej muž zavraždený; pred súdom sa hovorilo iba o postoji Šmigovského k Weinholdovi, resp. o jeho podiele viny za jeho transport z Nitry, čo nijakým spôsobom nie je v rozpore so slovami Jablonického.

V nadväznosti na uvedené je nutné spomenúť aj dôkazy, ktorými síce súd nedisponoval, ale odkrývajú dôležité skutočnosti najmä pri právne oveľa zaujímavejšej druhej skutkovej podstate zločinu zradu na povstaní a teda písm. b), keď sa posudzovalo Šmigovského konanie po príchode Nemcov do Nitry, resp. až do jeho odchodu v apríli 1945. Primárne sa súd zameriaval na aktívnu spoluprácu Šmigovského s Nemcami v Nitre. Na obdobie, keď opustil Nitru, sa v dokazovaní príliš nezameriaval – v podstate hovoril iba o jeho povýšení na podplukovníka, o propagandistických článkoch (to však bolo subsumované pod § 4 písm. c) retribučného nariadenia) a jeho preradenie na veliteľa Domobrany (náhrady za slovenskú armádu). Z rozsudku jednoznačne vyplýva, že súd vedel o úzkej spolupráci Šmigovského s Nemcami, ktorý ju, samozrejme, v rámci možností, popieral, no priamymi dôkazmi ne-

⁵⁴ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, Reč obžalovaného Šmigovského, s. 1.

⁵⁵ BAKA, Igor. Podplukovník Ján Šmigovský a Einsatzgruppe H na Slovensku na jeseň 1944. In: *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 1, s. 140.

⁵⁶ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 111 – 112.

⁵⁷ MALATINSKÝ, *Proces*, s. 31.

⁵⁸ Tamže.

disponoval. Keďže sa dodnes objavujú hlasy, ktoré sa snažia zo Šmigovskéhorobiť martýra ochotného položiť život za slovenský národ a slovenskú štátnosť, označujúc jeho proces za justičnú vraždu, rozhodne by sme mali v rámci súčasnej interpretácie prihliadať aj k novoobjaveným dôkazom nemeckej proveniencie.

Vo veci perzekúcií mal súd k dispozícii svedecké výpovede Gombarčíka, Spála, Morávka a Rašlu, na základe ktorých sa vedelo, že Šmigovský chodieval na porady SD a z nich vyplynuli vždy nejaké opatrenia proti konkrétnym osobám. Šmigovský priznal kontakt s gestapom aj s SS, ale odmietal akýkoľvek podiel na perzekúcii odbojárrov alebo Židov. 31. augusta 1944 vo svojej správe vedúci III. oddelenia Einsatzgruppe H SS-Hauptsturmführer Herbert Böhrsch informoval, že Šmigovský z vlastnej iniciatívy podnikol kroky aj proti prepusteným ozbrojeným Židom z tábora v Seredi.⁵⁹ Rozsudok ohľadom perzekúcií osôb hovorí o 240 osobách, ktoré v dôsledku Šmigovského činnosti boli zajaté Gestapom, o jednotlivcoch, ktorí boli zadržaní na rozkaz Šmigovského, a o minimálne troch nákladných autách, na ktorých boli odtransportovaní zajatci do Nemecka. Malatinský relativizuje Šmigovského zodpovednosť za životy daných osôb už pri svojej analýze obžaloby a uvádza, že sú „*mylne ako príklad uvádzaní „profesor Markus a Sabo“, ktorí mali byť „Nemcami zastrelení“*“. Podľa všetkého ide o stredoškolského profesora Alexandra Markuša, ilegálneho komunistického pracovníka, a o Štefana Szabóa, funkcionára ilegálnej KSS. Obaja zahynuli pri nešťastnom nálete spojeneckých lietadiel na kolónu, ktorá prepravovala politických väzňov do koncentračného tábora v Mathausene, dňa 19. 2. 1945 pri Melku.⁶⁰ Spôhlavo nedokážeme verifikovať uvedenú hypotézu, napriek tomu s ňou budeme pracovať ako s informáciou pravdivou. V prvom rade uvádzame, že ani jeden z týchto príkladov nie je súčasťou odôvodnenia rozsudku a z obžaloby sa prebral iba počet osôb (240). Skutková podstata zločinu zrady na povstaní hovorila o *spolupôsobení pri prenasledovaní účastníkov povstania alebo partizánskeho boja* a teda nehralo rolu, či boli zastrelení na mieste, odtransportovaní do Mauthausenu a zomreli nešťastnou náhodou alebo hoci by zajatie a vojnu prežili – postačovalo, že sa Šmigovský spolupodieľal (a to akýmkoľvek spôsobom) na ich internácii, čo preukázateľne robil a informovali o tom samotní Nemci.

Až po procese objavené dokumenty však v prípade Šmigovského odhaľujú aj ďalšie dôležité informácie a okrem iného potvrdzujú jeho úzku kolaboráciu s Nemcami a v neposlednom rade veľa prezrádzajú o jeho charaktere. Veliteľ bojovej skupiny Schill informoval začiatkom septembra, že „*jedine osoba majora mu umožňuje v tejto forme preraziť von z Nitry, lebo bez nitrianskej posádky by jeho terajší postup bol samovraždou*“. Ďalej zo dňa 6. septembra veliteľ Einsatzgruppe H vyjadril sklamanie, že sa Šmigovský nestal ministrom národnej obrany (miesto Ferdinanda Čatloša, pozn. autorky). On sám ho považoval za vzor pre slovenských vojakov využiteľný na propagandistické účely vojny.⁶¹ Ďalej náčelník Einsatzgruppe H Josef Witiska informoval, že sa vojaci nitrianskej posádky zapojili do boja proti silnej bande, ktorá mala napadnúť kasárne. Po dlhšom boji ich zahlnali⁶², pričom Šmigovský v zápisnici o výsluchu zo dňa 14. júla 1945 tvrdil, že k bojom s partizánmi nikdy nedošlo.⁶³ Igor Baka v roku 2017 zverejnil dovtedy neznámy dokument datovaný 14. novembrom 1944, ktorý vypracovala neznáma osoba z Einsatzgruppe H a je označený ako Rozhovor s pod-

⁵⁹ BAKA, *Podplukovník*, s. 139.

⁶⁰ MALATINSKÝ, *Proces*, s. 21.

⁶¹ BAKA, *Podplukovník*, s. 138 – 139.

⁶² Tamže, s. 139.

⁶³ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, s. 15 – 16; alebo Zápisnica z výpovede Jána Šmigovského z 12. júna 1945, s. 3.

plukovníkom Šmigovským (uskutočnený 11. novembra 1944). Správa obsahuje primárne kritiku Šmigovského do radov Domobrany, ale aj Ministerstva národnej obrany. Šmigovský kritizoval mladšiu generáciu v rámci ministerstva, nerozumel, ako môže byť podriadený Jozefovi Parčanovi (náčelník hlavného štábu), ktorý je od neho mladší, hodnosťou vyššie postavený (a teda mu je Šmigovský podriadený), a zároveň nadáva na Nemecko. V podobnom duchu sa vyjadroval aj o novom ministrovi národnej obrany Štefanovi Haššíkovi, čo možno interpretovať aj tak, že ich vystavil novej perzekúcii zo strany Nemcov. Zvyšok správy sa nesie v patetickom duchu a hovorí o Šmigovského pocite krivdy. Spomína napríklad, ako ho generál Waffen SS Gottlob Berger⁶⁴ pochválil a oznámil mu, že bude budovať a viesť Domobranu. Za zmienku stoja Šmigovského slová o členoch nitrianskej posádky: „*Moji ľudia chceli tiež utiecť, ale ja som im to prekázil tým, že som k nim hovoril ako k deťom. A čo som dostal? Ani jedno vyznamenanie sa mi nedalo.*“⁶⁵ Záverečné zhrnutie správy konštatuje, že Šmigovský pôsobí ako „úprimný vojak, ktorý sa otvorene a z presvedčenia stavia za tesnú nemecko-slovenskú spoluprácu, ktorý je však v tomto nekompromisnom úmysle osamotený.“⁶⁶ Dohodli sa aj na každotýždňovom stretnutí s agentom Einsatzgruppe H.⁶⁷ Šmigovského „osamotenosť“ pretrvala až do temer úplného záveru vojny, čo potvrdzuje správa štábu veliteľa nemeckej Bezpečnostnej polície SIPO a Bezpečnostnej služby SD Josefa Witisku, zo dňa 12. marca 1945, podľa ktorej bol celý dôstojnícky zbor až na jednu výnimku nespoľahlivý a protinemecký. Šmigovský nemeckým bezpečnostným útvarom poskytoval vojenské aj politické informácie, postrehy o politickej nespoľahlivosti konkrétnych osôb, čím ich vedome naďalej vystavoval riziku perzekúcie.⁶⁸ Kolaborácia Šmigovského je podľa týchto dokumentov nepopierateľne pronemecká.

Pokiaľ ide o uloženie trestu smrti, súd nemal iný alternatívny trest (na slobode) na výber, do úvahy prichádzal iba inštitút zmiernenia trestu podľa § 6 retribučného nariadenia, a to na základe poľahčujúcich okolností, resp. po uložení trestu smrti odporúčanie milosti súdom podľa § 19 ods. 1 retribučného nariadenia. Podľa Malatinského mala byť jednoznačne braná do úvahy skutočnosť, že sa preukázateľne zapojil do pražského povstania. Svedčilo o tom potvrdenie od plk. Žilku, zo dňa 12. mája 1945, o tom, že sa Šmigovský zúčastnil bojov na Prahe XI., stanovište Žižkov, a s nasadením vlastného života bojoval za životy a majetok československých občanov a vykonával aj funkciu parlamentára.⁶⁹ Šmigovský bol podľa Pavla Čarnogurského presvedčený, že práve na základe tejto udalosti bude (čoskoro) prepustený na slobodu.⁷⁰ Hoci ide o neverifikovateľnú informáciu, považujem ju za vysoko

⁶⁴ „SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS šéf nemeckého Hlavného úradu SS, prvý veliteľ nemeckých okupačných vojsk v septembri 1944 na Slovensku. ... do hodnosti SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS. Od 1. 9. 1944 bol poverený úlohou potlačiť povstanie na Slovensku. Úlohu, ktorú dostal, nedokázal splniť, nielen za 5 dní, ako pred prevzatím funkcie vyhlasoval, ale ani za skoro tri týždne, preto ho dňa 20. 9. 1944 z funkcie odvolali a vystriedal ho SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS und Polizei H. Höfle. Od 1. 10. 1944 ho menovali za vedúceho referátu vojnových zajatcov. Po vojne ho postavili pred súd a v tzv. Wilhelmstraßen-Prozeß-e (proces s vedúcimi činiteľmi vedenia nem. zahraničnej politiky pred amer. voj. súdnym dvorom V) ho 14. 4. 1949 v Norimbergu odsúdili na 25 rokov väzenia. 31. 1. 1951 mu trest znížili na 10 rokov a 16. 12. 1951 prepustili na slobodu.“ Prebraté z: CSÉFALVAY, František. BERGER, Gottlob Christian. In: CSÉFALVAY, František a kol. *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945*. Bratislava: VHÚ, 2013, s. 22.

⁶⁵ BAKA, *Podplukovník*, s. 143.

⁶⁶ Tamže, s. 143.

⁶⁷ Tamže.

⁶⁸ Tamže, s. 139 – 140.

⁶⁹ SNA, f. Národný súd, Tnľud 2/45. Potvrdenie o aktívnej účasti v bojoch o Prahu zo dňa 12. mája 1945.

⁷⁰ ČARNOGURSKÝ, Pavol. *Svedok čias*. Bratislava: USPO P. Smolík, 1997, s. 232 – 233.

pravdepodobnú, aj keď možno by bolo vhodnejšie hovoriť o spoliehaní sa než o presvedčení, pretože Ján Šmigovský sám pricestoval na Slovensko a prihlásil sa úradom, čo viedlo k jeho zadržaniu v Trnave 24. mája 1945. Zároveň si nechal vystaviť spomínané potvrdenie o účasti v pražskom povstaní, takže je zjavné, že sa ním plánoval brániť. Zostáva však otvorená otázka, či jeho zapojenie sa do pražského povstania nebolo iba chladným kalkulom, ako sa vyvinúť zo zločinov, ktoré spáchal na Slovensku. Národný súd dospel k záveru, že áno, a s týmto názorom sa stotožňujem.

Udelenie milosti súd neodporučil a ako sme už vyššie uviedli, po Prvej pražskej dohode bolo v kompetencii Predsedníctva SNR udeľovať milosti, avšak iba za predpokladu, že ju odporúča súd. Žiadosť o milosť síce zaslaná bola, ale Predsedníctvo SNR rigidne a doslovne interpretovalo ustanovenie § 19 ods. 1 retribučného nariadenia, podľa ktorého žiadosť o milosť sa k spisu predkladanému Predsedníctvu SNR chápala iba ako sekundárna a nezakladala Predsedníctvu SNR povinnosť vo veci konať.

Ak hľadáme na povojnové súdnictvo súčasnými očami, podobne ako uvažuje Ivan Kamenec pri Jozefovi Tisovi, možno by omilostenie Šmigovského bolo možné interpretovať ako prejav humanizmu víťazov. Takýto zmierlivý tón a schopnosť odpúšťať je síce podstatný pre historickú pamäť, no na druhej strane je v absolútnom rozpore s retribučnou funkciou povojnového súdnictva a celkovo retribučného zákonodarstva. Okrem toho na udelenie milosti nemal odsúdený za žiadnych okolností nárok, závisela by iba na rozhodnutí Predsedníctva SNR. Už vyššie som spomínala slová Antona Rašlu, ktorý hovoril o revanši a nutnosti udelenia hrdelného trestu, pretože podľa Daxnera si mal nimi súd získať autoritu. K procesu so Šmigovským, resp. k procesom pred Národným súdom celkovo, sa vyjadril aj Igor Daxner. Národný súd rozhodoval o najexponovanejších páchateloch, o tých, ktorí jednotlivé zločiny zadefinované retribučným nariadením priam stelesňovali. Podľa Daxnera bol prípad Šmigovského najvypuklejším spomedzi zradcov na povstaní.⁷¹ Aj vo svetle novozistených informácií, ktorými súd nedisponoval, sa s názorom Daxnera stotožňujem.

Je prirodzené, že s odstupom času sa hrany citlivosti na útrapy vojny obrusujú, taktiež existuje množstvo právnych aj faktických nedostatkov, ktoré možno retribučnému zákonodarstvu či činnosti súdov vytýkať. Išlo však o mimoriadnu situáciu, s mimoriadnym zákonodarstvom a súdnictvom, ktorého činnosť bola časovo ohraničená a rýchlosť konaní bola ovplyvnená aj nemožnosťou využívať (riadne) opravné prostriedky.

S odstupom času v slovenskej spoločnosti zostali spomienky na oslobodenie stelesnené v pripomínaní si výročia SNP, resp. dní, keď boli konkrétne mestá a obce oslobodené Červenou armádou. S veľkolepým príbehom oslobodenia súvisí, samozrejme, aj množstvo jednotlivcov – hrdinov, ktorí v povstaní bojovali. Historická pamäť si však nemôže rovnocenne pripomínať všetkých, a tak hrdinstvo jednotlivcov zostalo uchované v rámci rodiny a celospoločensky boli tieto príbehy personifikované do povstaleckého velenia (Ján Golian, Rudolf Viest) alebo v súčasnosti do zopár preživších jednotlivcov, ktorí naďalej šíria posolstvo oslobodenia (Vladimír Strmeň). Inak povedané, nemôže v historickej pamäti existovať hrdinstvo povstalcov a hrdinstvo Jána Šmigovského. Šmigovský tvorí protipól ku Golianovi, je antihrdinom v príbehu o povstaní, inými slovami, bol zradcom povstania, ktorý dodnes figuruje v (neo)ľudáckej propagande.

Je, samozrejme, pochopiteľné, že pre tú časť slovenskej spoločnosti, ktorá velebí vojnový slovenský štát, zostane Ján Šmigovský naďalej odvážnym hrdinom a jeho proces zostane justičnou vraždou, nespravodlivou boľševickou pomstou, a to bez ohľadu na dôkaznú situáciu počas procesu alebo v súčasnosti. Apologétom vojnového slovenského štátu neprekáža ani spolupráca s nacistami a už vôbec nie perzekúcia politických oponentov, Židov, povstal-

⁷¹ DAXNER, *Ludáctvo*, s. 50.

cov alebo partizánov, ktorých označovali (vrátane Šmigovského) za „hordy“. Šmigovský bol praktizujúci katolík, nacionalista, obdivovateľ Tisa aj Tuku. Úprimne veril myšlienke slovenskej samostatnosti pod taktovkou Ľudákov, neskôr v područí Nemecka. V rámci oficiálnej historiografie by sme sa však mohli vzdať, v súvislosti s jeho prípadom, používania pojmu „kontroverzia“. Jeho proces nebol kontroverzný, nevymyká sa povojnovým právnym štandardom v rámci retribúcie, čo priznávajú aj jeho zástancovia z radov historikov a právnych historikov, proces netrpel dôkaznou núdzou a ani výraznými procesnoprávnymi či hmotnoprávnymi nedostatkami, dokonca sa jeho spolupráca s Nemcami (a ďalšie skutky, ktoré popieral) dodatočne preukázala novoobjavenými dokumentami. Kontroverznými nie sú ani jednotlivé strety jeho obhajcov s tými, ktorí ho považujú za spravodlivo odsúdeného zradcu, a názorový konflikt je v tomto prípade prirodzený a očakávateľný.

Zatiaľ pravdepodobne najvyhrotenejším stretom oboch skupín bolo prvotné osadenie a neskoršie odstránenie pamätnej tabule s nápisom „*Na pamiatku veliteľovi pechotnej školy a vojenskej posádky v Nitre pplk. JÁNOVI ŠMIGOVSKÉMU 1903 – 1945 za obranu štátnej nezávislosti a suverenity Slovenskej republiky. Mesto Nitra, Konfederácia politických väzňov Slovenska Matice Slovenskej*“. Táto tabuľa bola na budove bývalých kasární v Nitre osadená Maticou slovenskou v roku 1998, podľa ktorej bol Šmigovský výnimočný najmä dodržaním svojej vojenskej prisahy. Igor Cagaň túto skutočnosť interpretoval skrz náboženský symbolizmus: „*Hodnota samej vernosti prisahy však nesmie byť posudzovaná bez skúmania morálneho pozadia danej prisahy. Z hľadiska katolíckej morálky, vernosť a lojalnosť regulárnemu štátu je morálna a po prisahy dokonca morálne záväzná, v prípade vojaka ide tiež o otázku stavovskej cti, a v neposlednom rade o čestný výkon povolania. Z náboženského hľadiska teda Šmigovský konal morálne, v súlade so svojimi morálnymi a stavovskými záväzkami dôstojníka Slovenskej armády...*“⁷² Cagaň sa už ale nevyjadruje k morálnym záväzkom Šmigovského, keď v rozpore s rozkazom odišiel do Prahy. Šmigovský sa podľa vlastných slov cítil byť vojenskou prisahou viazaný do momentu, kým slovenská vláda neprekročila v apríli 1945 moravské hranice.⁷³ Pamätná tabuľa bola odstránená v roku 2005, a to na podnet nitrianskeho rodáka adresovaného mestskému zastupiteľstvu. Nasledovalo vypracovanie posudkov z Historického ústavu SAV a Vojenského historického ústavu a následné prijatie všeobecne záväzného nariadenia o odstránení pamätnej tabule. V súvislosti s jej odstránením vznikla myšlienka už vyššie spomínaného memoriálu a posvätenia obnoveného hrobu Šmigovského s nápisom „*Tu leží nespravodlivo na smrť odsúdený dôstojník Slovenskej armády podplukovník Ján Šmigovský, ktorý svoj život zasvätil službe národu a štátu. Česť jeho pamiatke! ...mohol som odísť, avšak ja som volil cestu cti, cestu rovnú...*“ [podpis Šmigovského]. Aktivita Cagaňa a celkovo Nového slobodného Slovenska, ktoré jeho pamiatku v súčasnosti najväčšmi uchováva a propaguje, však v posledných rokoch klesajú, viditeľne ubúda radikálnych a nekritických obdivovateľov vojnového slovenského štátu, ktorých najväčší rozmach bol v období osadenia spomínanej pamätnej tabule, teda v časoch mečiarizmu.

Nemožno záverom opomenúť ani Martina Lacka, pretože práve on ako posledný k danej téme publikoval v roku 2023 článok s názvom *Ján Šmigovský (1903 – 1945) – Slovenský dôstojník a martýr*, a to pri príležitosti 120. výročia narodenia Jána Šmigovského. Článok je písaný tendenčne, obsahuje množstvo faktografických a právnych chýb, ale zároveň predstavuje ukážkovú prípadovú štúdiu ohýbania histórie. Úvodom Lacko uvádza, že „jednou z prvých slovenských obetí povojnového čsl. režimu bol podplukovník Ján Šmigovský, po-

⁷² Dostupné na [online]: <<https://jansmigovsky.sk/kontroverzie/kauza>> [cit. 28. 6. 2025].

⁷³ SNA, f. Národný súd, TnĽud 2/45. Zápisnica z hlavného pojednávania, Reč obžalovaného Šmigovského, s. 2.

pravený 9. októbra 1945. Jeho poprava bola súčasťou likvidácie slovenských elit⁷⁴. Lacko v inotajoch hovorí doslova o genocídnych praktikách československého režimu voči slovenskej elite. Pravdepodobne pojem „slovenská“ stotožňuje s pojmom „ľudácka“, pretože Ján Šmigovský bez pochyb nepatrí ku slovenskej vojenskej elite (a priznával to aj sám). Jeho najväčším „úspechom“ bola skutočne iba spolupráca s nacistami po vypuknutí povstania a následné velenie Domobrany, za čo bol odsúdený a popravený. Bez tejto skutočnosti by nedosiahol „úspech“ ani v ľudáckych a neoludáckych kruhoch.

Československý režim opisuje hneď v prvej stati článku, kde uvádza: „V roku 1944 sa vyostřil zápas dvoch štátnych ideí – slovenskej a československej. Prvú reprezentovala SR na čele s prezidentom J. Tisom, druhú exilová čsl. vláda v Londýne (E. Beneš). Frontový vývoj nahrával Benešovi, ktorý sa z Londýna vyhrážal pomstou všetkým Slovákom, ktorí budú slúžiť SR. To menilo i správanie ľudí. Mnohí z dôstojníkov, čo brali nemecké vyznamenania, boli zrazu ochotní obrátiť zbrane proti nim. (...) Uvedomoval si aj hazard s tisícami životov, aký by v prípade neuváženeho odporu hrozil. Jeho slová, ktoré adresoval povstalcem – ‚vydrží vám to dva mesiace‘, sa ukázali ako prorocké.“⁷⁵ Nie je novinkou, že Lacko dlhodobo odmieta teóriu právnej kontinuity a Slovenskú republiku považuje za nástupnícky štát vojnového slovenského štátu.⁷⁶ Otázkou je, či skutočne existoval zápas dvoch štátnych ideí, ako ho popisuje, a či sa teda mohol vyostriť. Len v krátkosti poznamenávam, že Tiso nebol Benešovým partnerom v dialógu, bola ním SNR, ktorej vyjednávaciu pozíciu jednoznačne polepšilo povstanie. Týkalo sa to aj slovenskej otázky, resp. novokoncipovaného samostatného slovenského národa. Tvrdenie, že frontový vývoj nahrával Benešovi, je okrem iného možno interpretovať tak, že podľa Lacka by bolo lepšie, keby vojnu vyhrali nacisti a ich spojenci, vrátane Slovenska. Opätovne vytiahnutá notoricky známa karta o Benešových vyhrážkach smerom ku Slovákom, ktorú najčastejšie používal Milan S. Ďurica⁷⁷, je tentokrát umiestnená do obdobia tesne pred vypuknutím povstania, pričom absolútne vynecháva podiel SNR na jeho organizovaní – pravdepodobne preto, že bola slovenská, a nie československá.

Ďalej v texte v krátkosti zhrňa skutočnosť, že Nitra vďaka Šmigovskému ako jediná nebola odzbrojená a že velitelia oboch vojsk vyjednávali cez bránu, pričom tomuto „divadlu“ sa vraj zopodíal prizerala stovka ľudí. Ako som už uviedla vyššie, telefonické spojenie Šmigovského a Tisa skutočne prebehlo, no nakoniec to mal byť Šmigovský, ktorý dal čestné slovo o vernosti Tisovi Koslowskimu, hoci nemecké vojsko bolo v tom čase desaťnásobne menšie a v horšej (ofenzívnej) pozícii. Ostatné skutky Lacka nezaujímajú a otázku

⁷⁴ LACKO, Martin. *Ján Šmigovský (1903 – 1945) – Slovenský dôstojník a martýr*. [online] Dostupné na: <https://www.zsi.sk/jan-smigovsky-1903-1945-slovensky-dostojnik-a-martyr/> [cit. 28. 6. 2025].

⁷⁵ Tamže.

⁷⁶ Martin Lacko vo svojej prednáške na sneme Asociácie slovenských novinárov v roku 2014 povedal, že nevzdvižovanie prvej slovenskej štátnosti (vojnového slovenského štátu, pozn. autorky) je výsledkom nebudovania kolektívnej pamäte autoritami štátu, resp. že ide o výsledok „pretláčania“ československej koncepcie dejín. Lacko opäť pracuje s falošnou dilemou, ktorá je ľudáckym a neoludáckym autorom vlastná – snaží sa publikum presvedčiť o tom, že ak nepovažujeme súčasnú Slovenskú republiku za právneho nástupcu vojnového slovenského štátu, tak nie sme dobrí Slováci, necítíme národne a nedisponujeme národnou hrdosťou. V kontexte slovenskej samostatnosti a štátnosti v rokoch 1939 – 1945 vyzdvihuje príbehy jednotlivcov, ktorí za národnú otázku trpeli, no zároveň opomína zverstvá ľudáckeho režimu. Taktiež klamlivo zavádza tvrdením o zlyhaní štátu pri budovaní kolektívnej pamäti. Okrem iného aj štátne sviatky sú súčasťou budovania kolektívnej pamäte, ale keďže medzi súčasnými nefiguruje 14. marec, Lacko považuje kroky štátu za nedostačujúce, resp. neexistujúce. LACKO, Martin. Zápas o pamäť národa. Prednáška na sneme slovenskej asociácie novinárov dňa 11. 12. 2014 v Bratislave. In: *Kultúra*, 2015, roč. 18, č. 2, s. 4.

⁷⁷ ĎURICA, Edvard Beneš a jeho vzťah k Slovákom, s. 37.

povstania uzatvára konštatovaním, že „minister obrany Š. Hašík menoval Šmigovského za veliteľa pešieho pluku 1 obnovujúcej sa armády (Domobrany) a prezident ho povýšil na podplukovníka.“⁷⁸

Poslednú časť článku venoval procesu a poprave, kde píše: „Po návrate ČSR 25. mája 1945 bol uväznený a postavený pred čl. Národný súd. Retribučné súdy za najväčší zločin pokladali vytvorenie SR a angažovanie sa v jej rámci. Šmigovský sa hájil tým, že bol vojak a vždy sa riadil príslušnou, príkazmi zákonitých veliteľov. Do zápisnice o.i. uviedol: „Som vojak a Slovak. Nemám vinu na tom, že zanikla ČSR ani zásluhy na tom, že vznikol Slovenský štát.“ No 25. septembra 1945 bol odsúdený za „zločin zrady na povstaní“ na smrť. Keďže predseda SNR J. Lettrich mu odmietol udeliť milosť, bol 9. októbra 1945 v Justičnom paláci v Bratislave zastrelený. Pochovali ho v rodičovskej obci. Jeho proces možno hodnotiť ako zmanipulovaný, ako akt politickej pomsty. Priznal to aj socialistický historik J. Jablonický, keď napísal: „Povojnoví víťazi so Šmigovským zaobchádzali zaujato a bez milosti... Súd so Šmigovským zakrýval neschopnosť povstalcov pri debakli v Nitre...“ Ešte jasnejšie sa vyjadril právnik Valent Michalík: „Je nesporné, že Šmigovský bol popravený bez viny. Bol to človek, ktorý nestratil česť...“ Trpké pre odsúdenca bolo i to, že v najťažších chvíľach ho manželka s deťmi opustila. Podľa svedectva jeho spovedníka, františkána J. Chryzostoma Bárdysa sa pred popravou správal mimoriadne statočne. Keď o tom vydal svedectvo do zahraničia, bol zavraždený aj on...“⁷⁹ Tu je nutné v prvom rade zdôrazniť právny dualizmus v československej retribuícii a tiež fakt, že retribučné nariadenie prijala SNR bez intervencie Beneša (skôr napriek Benešovi), takže Národný súd v Bratislave nemožno definovať prívlastkom československý. Retribučné súdy na Slovensku, resp. Národný súd v Bratislave nepovažovali za najväčší zločin samotné vyhlásenie, resp. vznik vojnového slovenského štátu, za trestné sa považovalo, že „bol vyhlásený po dohode s Hitlerom a Ribbentropom... čím boli odstránené posledné zvyšky demokratického režimu na Slovensku a bol nastolený totalitný režim po vzore Nemecka, pričom výkonnú a vládnu moc vykonávali v smere čo najužšej spolupráce s nacistickým Nemeckom...“⁸⁰, pričom Šmigovský vôbec nebol súdený za svoju činnosť v spojitosti so 14. marcom. Posledná veta je zase premostením na martýrske pozadie vnímania Šmigovského, čo je priznané aj v samotnom názve článku. Pátrovi Chryzostomovi Bárdysovi bol vydaný článok *Tak zomieral plukovník*⁸¹ v periodiku *Hlas z Ríma* v roku 1953, a teda takmer presne po ôsmich rokoch od popravy, pričom je podpísaný St. Č. Presvedčivý dôkaz o príčinnej súvislosti medzi vydaním správy tesne po poprave a jeho smrťou nemá ani Martin Lacko, a s presvedčením tvrdím, že nie je žiadny. Samotný text je však plný paralel s Tisovou popravou, resp. s kresťanskou symbolikou obety, pokory a mučeníctva: „A Šmigovský, s pohľadom na Ukrižovaného, vyslovil jasným hlasom slová odpustenia: ‚Všetkým, všetkým, tak ako On, aj ja...‘ Pobadal som na ňom náhlu zmenu, chvenie prestalo, vyrovnaný pokoj bolo vidno na jeho tvári. Pozriem na hodinky. Práve začínala v kostole svätá omša... Nie je to zázrak? Keď mi večer hovoril, že by rád ministroval na tej svätej omši, vravel som mu, že bude ministrovať už v nebi. Štrngot kľúčov nás upozornil, že rozhodujúci okamih je tu. Išli sme po chodbe spolu, podopierajúc jeden druhého a recitujúc nahlas Otčenáš a Zdravas, až na miesto popravy. Šmigovský si kľakol, s ružencom v rukách.

⁷⁸ LACKO, Martin. *Ján Šmigovský (1903 – 1945) – Slovenský dôstojník a martýr*. [online] Zverejnený na: <<https://www.zsi.sk/jan-smigovsky-1903-1945-slovensky-dostojnik-a-martyr/>> [cit. 28. 6. 2025].

⁷⁹ Tamže.

⁸⁰ A subsumovalo sa to pod skutkovú podstatu zločinu fašistickej okupácie podľa § 1 písm. a) alebo zločinu domácej zrady podľa § 2 písm. a).

⁸¹ BARDYS, Chryzostom, O. F. M. *Tak zomieral plukovník*. In: *Hlas z Ríma*, 1953, roč. 2, august-september, s. 7. Zverejnený na: <<https://jansmigovsky.sk/zivot/svedectvo>> [cit. 28. 6. 2025].

*Na otázku veliteľa popravej čaty, či si praje zaviazať oči, odpovedal, že áno. Bol zvyknutý veliť. Mohlo by ho v poslednom okamihu vyrušiť, keby daktorý z vojakov zle mierili... Odznali výstrely... Hrdina Šmigovský odovzdal svoju dušu Svoriteľovi. Do bielej šatočky pozbieral som stekajúcu teplú krv...*⁸²

Záverom o banalite zla

Jána Šmigovského nepovažujem za kontroverznú ani za zložitú postavu slovenských dejín. V skutočnosti ide o muža jedného okamihu, ktorý sa stal referenčným bodom dvoch protichodných názorových prúdov, a preto stojí Šmigovský v jednej z interpretácií na strane zradcov, a v druhej na strane hrdinov. Nejde o jav zriedkavý alebo nevídaný – je to bežná súčasť posmrtného života väčšiny historických osobností, ktoré akýmkoľvek spôsobom formovali alebo rámcovali štátoporný vývoj. Je teda akceptovateľnou skutočnosťou, že pre neofúďacky zmýšľajúcu časť spoločnosti zostane Šmigovský martýrom a hrdinom, koniec-koncov, ako som uviedla vyššie, na tejto interpretácii sa pracuje nepretržite od konca druhej svetovej vojny. Kresťanské, či skôr martýrske topoi vytvárané okolo jeho osobnosti sú však, podľa môjho názoru, neprijateľnou súčasťou ľudáckych dezinterpretácií.

Podobne ako pri ranokresťanských svätcoch, aj pri Šmigovskom sa vyskytuje klasická, život sprevádzajúca skladba topoi: *ad 1) topos predobrazu iného svätca* – v zmysle ľudákov to bol predobraz skutočného roduverného Slováka, resp. trojice roduverných Slovákov, pripodobovaných priamo k Svätej Trojici (ako som už spomenula, išlo o trojicu Tiso – Šmigovský – Kubala), ďalej to bol *ad 2) topos pokory a skromnosti*, ktorý je vystavaný na jeho živote zasľúbenom v prvom rade službe národu vo vojsku, a to bez sebeckej túžby po uznaní (v zmysle, ako to prezentoval sám Šmigovský), no a ako posledný uvádzam ten najpodstatnejší, a to *ad 3) topos obžalovania, lámania viery a umučenia*, podľa ktorého v zlomových momentoch na začiatku povstania Šmigovský zachoval vernosť svojej vojenskej prísahe a bratislavskej vláde, pričom ho nezlomil ani súd k priznaniu viny.

Punc mučeníctva mu dodala jeho poprava, interpretovaná najmä v duchu vyššie uvedených slov Chryzostoma Bárdysa. Obhajoba Šmigovského v ľudáckej interpretácii teda nestojí výlučne na právnom posúdení rozhodnutia zabrániť nitrianskej posádke pripojiť sa k povstaniu, resp. zostať verný bratislavskej vláde. To, že údajne odmietol vpustiť do nitrianskych kasární nemecké jednotky, však pridáva jeho konaniu v ľudáckej interpretácii ďalšiu vrstvu a jednoznačne to má vzbudzovať dojem o autonómii nitrianskej posádky a naznačovať neochotu plne kolaborovať s nacistickým režimom. Ako som už uviedla, v obrobnej stratégii rozhodne napomohla dezinterpretácia slov Jablonického a Rašlu, ktorí síce niektoré aspekty procesu so Šmigovským kritizovali, no nie jeho vinu, resp. vyvodzovanie trestnoprávnej zodpovednosti voči nemu.

Nazdávam sa, že pri analýze konaní Jána Šmigovského je relevantná teória o banalite zla, dokonca je možno priam kľúčová. Hypotéza, s ktorou budem v závere pracovať, je postavená na tzv. banalite zla, ktorú definovala Hannah Arendtová na procese s Adolfom Eichmannom.⁸³ Arendtová zlo nebanalizovala, ako jej mnohí vyčítajú, práve naopak. Jej

⁸² Tamže.

⁸³ Podľa Hannah Arendtovej tkvela banalita zla najmä v úlohe Eichmanna v celej nacistickej mašinérii smrti, kde podľa vlastných slov vystupoval ako radový úradník, ktorý iba plnil rozkazy zhora. Holokaust tak marginalizoval na byrokratickú prácu nič netušiacich úradníkov, ktorí sa denne vracali z práce za svojimi rodinami a na páchanie zločinov proti ľudskosti nevyužívali kritické myslenie, dokonca sa nemuseli ani zamýšľať nad svojou zodpovednosťou, a to ani právnu, ani morálnu. Sami pri výkone povolania nikomu neublížovali, nikomu nebrali život. Eichmannova obhajoba bola aj vďaka jeho bežného vzhľadu pomerne dobre uveriteľná, umocňoval ju aj veľký časový odstup od udalostí z obžaloby, ako aj jeho povojnový, úplne obyčajný, život v Argentíne. Bližšie

teória poukazuje na prvoplánovú obyčajnosť, či všednosť priemerného úradníka: „*Ako bolo možné, že úplne priemerní ľudia mohli páchať činy, ktoré prekračujú všetku mieru ľudskej predstavivosti, či sa na nich podieľať a to z obyčajnej bezmyšlienkovitosti...*“⁸⁴ Aj samotný Eichmann sa v procese obhajoval tým, že bol iba úradníkom, radovým byrokratom. V skratke by sme mohli povedať, že spomínaná všedná byrokracia bola pôvodom a dôkazom banality zla. Arendtová upozorňovala, že veľké historické zločiny sa často nepáchali v dôsledku patologickej nenávisti alebo výnimočne krutej povahy, ale skôr z banálnej poslušnosti, konformity a neschopnosti kritického myslenia či adekvátneho posúdenia následkov vlastných konaní. To samo o sebe nevylučuje nízku pohnútku pri páchaní zla (napr. nenávisť voči konkrétnej rase, etniku, či politickej príslušnosti), páchatelia však pri svojom konaní neboli priamymi svedkami zločinov, do ktorých sa v rozbehnutej mašinérii zapojili, čím sa subjektívne vzdali vlastnej osobnej, či morálnej zodpovednosti.

Ján Šmigovský sa po vzniku vojnového slovenského štátu bezvýhradne prispôbil novým pomeroch. Na jednej strane v procese hovoril, ako počas povstania nezradil svoju vojenskú prisahu, na druhej strane mu neprekážala „zmena“ vernosti z československej na rýdzo slovenskú, v podruží nacistického Nemecka. Žiadnym spôsobom nevystúpil proti autoritám, a to ani v čase, keď bol zrejmy totalitný a kolaborantský charakter režimu; práve naopak, po povstaní a jeho potlačení mu ešte oddanejšie slúžil. Jeho konanie, ako sa aj sám bránil, bolo mechanickým plnením rozkazov a formálnym dodržiavaním vojenskej poslušnosti bez hlbšej úvahy o ich morálnych dôsledkoch – i keď tu môže vyvstať pochybnosť, pretože rozkazy na zatknutie (napr. Čierneka) si v podstate sám vypýtal z Bratislavy, takže je možné, že o správnosti a morálnosti svojich konaní minimálne pochyboval (a počas procesu sa tým skutočne snažil hájiť). Nedokážeme vierohodne verifikovať, či Šmigovského oddanosť vojnovému slovenskému štátu vychádzala výlučne z jeho morálneho postoja alebo nie.

To, čo však vieme identifikovať spoľahlivo, je, že jeho chorobná konformita a v nemalej miere aj pohnútky kariérne rástť ho doviedli v záverečnej fáze vojny (v štátoprávnej otázke kľúčovej) na piedestál nielen spomedzi zradcov na povstaní, ale aj ukážkovej kolaborácie s Nemcami. Vernosť bratislavskej vláde aj počas procesu Šmigovský využíval ako prostriedok na zbavenie sa individuálnej zodpovednosti voči národu a jeho snahe oslobodiť sa. Zaujímavosťou je, že tento striktno formalistický prístup k obhajobe (aj v súčasnosti) má byť odpoveďou na údajnú formálnosť a striktnosť retribučného nariadenia a jeho aplikácie. Podobne ako Eichmann, ani Šmigovský svoje činy neofutoval, dokonca perfídne súdu prezentoval myšlienku, že sa k povstaniu nepripojil z dôvodu nedôvery medzi povstaleckým vedením, pričom ak by ho do konšpirácie zapojili, mohlo povstanie dopadnúť úplne inak. To bol len ďalší z argumentov, ktorým sa snažil ospravedlniť a racionalizovať svoje rozhodnutia počas a po povstaní s dôvetkom, že vlastnú zodpovednosť sa snažil preniesť napríklad na Jána Goliana. Kolaboráciu s Nemcami zase ospravedlňoval nielen prisahou, ale aj jej relativizáciou a označoval ju za nutné opatrenia k zachovaniu poriadku, vedúce k záchrane životov.

Ján Šmigovský však nevystupoval ako fanatik alebo sadista. Pôsobil všedne a prezentoval sa ako dobrý vojak a hrdý Slováč. V celom procese mu však chýbala potrebná empatia. Jeho arogantné vystupovanie, úškry a zároveň neprejavenie ľútosti nad ľudskými obeťami (vrátane jeho priateľov) znamenalo, že nad zmiernením trestu sa súd vôbec nezamýšľal a s odstupom času možno usúdiť, že oprávnene.

Príspevok je výstupom grantového projektu APVV-22-0079 Premeny právnej vedy – his-

pozri: ARENDTOVÁ, Hannah. *Eichmann v Jeruzaleme. Správa o banalite zla*. Bratislava: Premedia, 2016, 376 s.

⁸⁴ ARENDTOVÁ, Hannah. Myšlení a úvahy o morálce: prednáška. In: *Reflexe: Filosofický časopis*, 1998, roč. 19, č. 1, s. 1.

torické a súčasné podoby právnej vedy a vedeckosti práva.

A. LETKOVÁ: JÁN ŠMIGOVSKÝ ALS VERRÄTER AM AUFSTAND

Der vorliegende Beitrag untersucht detailliert den Gerichtsprozess und die Hinrichtung von Ján Šmigovský, einem Offizier der slowakischen Armee während des Zweiten Weltkriegs, der vom Nationalgericht im September 1945 des Verrats am Aufstand für schuldig befunden wurde. Der Prozess fand in der Nachkriegs-Tschechoslowakei statt, und Šmigovský wurde am 9. Oktober 1945 durch Erschießen hingerichtet. Das Gericht sah im Urteil keine mildernden Umstände, womit die Autorin übereinstimmt und ebenfalls keine Umstände zur Minderung der Schuld feststellen konnte. Die Autorin kommt ferner zu dem Schluss, dass das Verfahren gegen Ján Šmigovský – innerhalb der Grenzen der schnellen Nachkriegs-Retributionsjustiz – legal, legitim und gerecht war. Argumente zu formalen Verfahrensmängeln (z. B. Zuständigkeit des Nationalgerichts, formaler Status des Staatsanwalts Takáč am letzten Prozesstag) erachtet sie als unbeachtlich und ohne Einfluss auf die Rechtmäßigkeit des Urteils. Nach Auffassung der Autorin war der Prozess nicht inszeniert, keine politische Rache, sondern das logische Ergebnis von Šmigovskýs offener und aktiver Kollaboration mit dem nationalsozialistischen Deutschland gegen die Interessen der eigenen Nation zu einem entscheidenden historischen Zeitpunkt. Es darf nicht außer Acht gelassen werden, dass er in der Endphase des Krieges, insbesondere was das slowakische Offizierskorps betrifft, in seinen strikt kollaborativen Kontakten isoliert blieb.

Nach der Hinrichtung wurde Šmigovský zu einer symbolischen Figur in Ludaken- und Neoludaken-Kreisen, die ihn als Märtyrer und angeblich ungerecht Verurteilten ansehen. Diese Interpretation manifestierte sich auch im öffentlichen Raum, etwa durch die Organisation des *Memoriál Jána Šmigovského* oder die Errichtung einer Gedenktafel in Nitra. Gleichzeitig relativierten Historiker und Juristen, die seinen Verrat und seine Schuld nicht bestritten, die Rechtmäßigkeit des Prozesses und kritisierten die Strenge der Strafe (z. B. Jozef Jablonický und Anton Rašla). Die erst nach dem Prozess entdeckten Dokumente deutscher Provenienz, die dem Gericht somit nicht zur Verfügung standen, bestätigten seine enge Kollaboration mit den Deutschen. Sie belegen seine initiativ ergriffenen Maßnahmen gegen freigelassene Juden aus Sered', seine Teilnahme an Gestapo-Besprechungen, die Weitergabe von Informationen an deutsche Sicherheitsorgane über die politische Unzuverlässigkeit bestimmter Personen sowie seine Wahrnehmung als Vorbild für slowakische Soldaten, das möglicherweise für Propagandazwecke genutzt werden konnte.

Summa summarum hatte das Nationalgericht keine legale Alternative zur Todesstrafe; eine Begnadigung wurde nicht empfohlen und konnte daher auch nicht gewährt werden. Die Autorin teilt zudem die Auffassung, dass Šmigovskýs Beteiligung am Prager Aufstand eine kalkulierte Maßnahme war, um von seinen früheren Taten abzulenken.

Auf Grundlage der gewonnenen Erkenntnisse und der Analyse des rechtlichen Kontexts lehnt die Autorin es ab, den Fall Ján Šmigovský als kontrovers zu bezeichnen. Der Prozess wich nicht von den nachkriegsrechtlichen Standards ab und wies keine wesentlichen Rechtsmängel auf. Die Verbrechen, für die er verurteilt wurde, wurden zudem durch neu entdeckte Dokumente bestätigt. Für das historische Gedächtnis stellt Šmigovský das Gegenstück zu den Helden des Aufstands dar: Er ist der Verräter in der Geschichte des Aufstands, trotz der Versuche seiner martyrischen Glorifizierung, die die Autorin als inakzeptablen Bestandteil der Ludaken-Dezinterpretationen einstuft, wobei sie die Vielfalt (auch widersprüchlicher) Interpretationen anerkennt.

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

Primárne zdroje / Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and archival sources

SNA, Fond. Úradu predsedníctva SNR, kartón č. 1A, 18/45.

SNA, Fond Národný súd, Tnľud 2/45.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

BAKA, Igor. Podplukovník Ján Šmigovský a Einsatzgruppe H na Slovensku na jeseň 1944. In: *Vojenská história*, 2017, roč. 21, č. 1, s. 137 – 146. ISSN 1338-7154.

VOJÁČEK, Ladislav – GÁBRIŠ, Tomáš. *Pramene k právnym dejinám Slovenska II*. Šamorín : Heuréka, 2017. 224 s. ISBN 9788081730375.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

ARENDTOVÁ, Hannah. *Eichmann v Jeruzaleme. Správa o banalite zla*. Bratislava : Pre-media, 2016. 376 s. ISBN 9788081594137.

ČARNOGURSKÝ, Pavol. *Svedok čias*. Bratislava : USPO P. Smolík, 1997. 285 s. ISBN 9788088717225.

CSEFALVAY, František a kol. *Vojenské osobnosti dejín Slovenska 1939 – 1945*. Bratislava : VHÚ, 2013. 283 s. ISBN 9788089523276.

DAXNER, Igor. *Ludáctvo pred súdom*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1961. 304 s.

ĎURČANSKÝ, Ferdinand. *Biela kniha*. Zv. Prvý. Buenos Aires : Slovenský oslobodzovací výbor, 1954. 1000 s.

ĎURICA, S. Milan. *Edvard Beneš a jeho vzťah k Slovákom*. Bratislava : Lúč, 2008. 56 s. ISBN 9788071146681.

JABLONICKÝ, Jozef. *Povstanie bez legend*. Bratislava : Obzor, 1990. 355 s. ISBN 9788021500778.

JABLONICKÝ, Jozef. *Samizdat o odboji. Štúdie a články*. Bratislava : Kalligram, 2004. 535 s. 8071496812. ISBN 8071496812.

JABLONICKÝ, Jozef. *Z ilegality do povstania: Kapitoly z občianskeho odboja*. Banská Bystrica : Dali, 2009. 448 s. ISBN 9788089090600.

KLUBERT, Tomáš. *Smrť sa volá Schill*. Banská Bystrica : Múzeum SNP, 2014. 242 s. ISBN 9788089335695.

LACKO, Martin. *Slovenské národné povstanie 1944*. Bratislava : Slovart, 2008. 224 s. ISBN 9788080855758.

RAŠLA, Anton. *Spomienky spoza mreží*. Banská Bystrica : Vidas, 1998. 253 s. ISBN 8085306166.

**Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách /
Articles in Journals, Chapters in Monographs**

ADAMEC, Václav. Mýtus Koslowski. Kriminální rada brněnské řídící úřadovny Gestapa Otto Koslowski. In: *Paměť a dějiny*, 2014, roč. 8, č. 4, s. 76 – 89. ISSN 1802-8241.

ARENDTOVÁ, Hannah. Myšlení a úvahy o morálce: přednáška. In: *Reflexe: Filosofický časopis*, 1998, roč. 19, s. 1 – 26. ISSN 0862-6901.

BAKA, Igor. Útek ministra národnej obrany gen. Čatloša z Bratislavy na povstalecké územie na začiatku septembra 1944. In: *Vojenská história*, 2024, roč. 28, č. 3, s. 9 – 36. ISSN 1338-7154.

KASARDA, Štefan. Posledný rozkaz prvého generála: Prvýkrát slobodne o našom rodákovi z Revúcej. In: *Východ*, 1990, roč. 1, č. 224, s. 3.

LACKO, Martin. *Ján Šmigovský (1903 – 1945) – Slovenský dôstojník a martýr*. [online] Zverejnený na: «<https://www.zsi.sk/jan-smigovsky-1903-1945-slovensky-dostojnik-a-martyr/>».

LACKO, Martin. Zápas o pamäť národa. Prednáška na sneme slovenskej asociácie novinárov dňa 11. 12. 2014 v Bratislave. In: *Kultúra*, 2015, roč. 18, č. 2, s. 4. ISSN 1335-3470.

MALATINSKÝ, Michal. Proces s podplukovníkom Jánom Šmigovským pred Národným súdom In: *Pamäť národa*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 19 – 37. ISSN 1336-6297.

PEJS, Oldřich. Důstojníci pro Hlinkovu gardu. In: *Vojenská história*, 2024, roč. 28, č. 1, s. 29 – 48. ISSN 1338-7154.

Dobová tlač / Period Press

BARDYS, Chryzostom, O. F. M. Tak zomieral plukovník. In: *Hlasy z Ríma*, 1953, roč. 2, august-september, s. 7. Zverejnený na: «<https://jansmigovsky.sk/zivot/svedectvo>».

Príhovor Jána Šmigovského. In: *Gardista*, z dňa 16. novembra 1944.

Internetové zdroje / Internet sources

<https://jansmigovsky.sk>

O autorovi / About the author

Mgr. et JUDr. Alexandra Letková, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,

17. listopadu 930/8, 77900 Olomouc, Česká republika

e-mail: alexletkova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-0181-6469>